

PER LA PAU

Núm. 34 - JUNY 2018

Afrontar el passat,
construir junts el
futur

ICIP
✓

SUMARI

Introducció

- Com abordem el postconflicte?

Articles centrals

- La paradoxa de la reconciliació
- Descolonitzar la justícia transicional des dels territoris indígenes
- La percepció pública de la reconciliació a Sud-àfrica
- El camí de Sri Lanka cap a la reconciliació
- La impossibilitat de la reconciliació a Bòsnia i Hercegovina

Recomanem

- Materials i recursos d'interès recomanats per l'ICIP

Tribuna

- L'any 68, un esdeveniment global
- Mèxic, la recerca irrenunciable

Entrevista

- Entrevista a Pastora Mira, coordinadora del Centro de Acercamiento de San Carlos, Colòmbia

Sobre l'ICIP

- Notícies d'actualitat, activitats i publicacions

INTRODUCCIÓ

Com abordem el postconflicte?

Eugènia Riera

Institut Català Internacional per la Pau

La fi de la violència no significa l'assoliment de la pau. Després dels conflictes armats, les societats s'endinsen en períodes en què la reconstrucció de les relacions socials és clau per assentar una bona convivència i superar les fractures del passat. Les parts enfrontades tenen el repte de reconciliar-se i reaprendre a conviure amb respecte i tolerància. S'obren, així, processos llargs i globals, en el sentit que impliquen una multiplicitat de factors: la reconciliació imposa mirar el passat, afrontar-lo i intentar reescriure'n una memòria compartida per tots; però també imposa la necessitat d'establir relacions positives amb l'altre, deixar enrere pors i desconfiances, compartir visions de futur comunes, per construir una societat justa i equitativa.

Aquest nou monogràfic del *Per la Pau* s'endinsa als processos de reconciliació des d'un marc teòric, que ens proporciona amb lucidesa el professor de la Universitat de l'Ulster Brandon Hamber, i des de l'anàlisi de casos concrets, com són Sud-àfrica, Bòsnia, Sri Lanka o Colòmbia.

En el cas de Sud-àfrica, en una societat encara avui dividida i amb forts nivells de desigualtat, ens fixem en com els sud-africans conceben el procés de reconciliació que han viscut i en els resultats de la Comissió de la Veritat. Ho fem a partir de les dades del baròmetre de la reconciliació sud-africana, amb un article de Jan Hofmeyr i Elnari Potgieter, investigadors de l'Institute for Justice and Reconciliation del país africà.

“ Ens centrem en els processos de reconciliació des d'un marc teòric i amb l'anàlisi dels casos de Sud-àfrica, Sri Lanka, Bòsnia o Colòmbia ”

El cas de Sri Lanka, on el conflicte violent va durar més de trenta anys, l'analitzem de la mà d'Asanda Abeyagoonasekera de l'Institute of National Security Studies de Sri Lanka. L'article en qüestió ens exposa la voluntat del govern actual per reforçar les estratègies de cohesió social però també les limitacions en el camí cap a la reconciliació: la manca d'una visió global i l'aïllament del país per afrontar aquest repte.

També ens hem volgut fixar en el cas emblemàtic de Bòsnia i Hercegovina, on 26 anys després de la signatura dels Acords de Dayton, encara avui la reconciliació sembla impossible, segons exposa en el seu article el president de Youth for Peace, Daniel Eror.

I per acabar, hem volgut incloure dues mirades cap a l'Amèrica Llatina. Primer, en un article centrat en els pobles indígenes, que en països com Guatemala o Colòmbia, han estat víctimes de greus violacions de drets humans. En quina mesura la justícia transicional s'adapta a les cosmovisions, normes i pràctiques pròpies dels col·lectius indígenes? Una advocada colombiana, Belkis Izquierdo, i una investigadora belga, Lieselotte Viaene, ens apropen a les visions de reparació, justícia i reconciliació que tenen els pobles indígenes i ens plantegen dubtes suggeridors sobre una forma de justícia excessivament occidentalitzada.

“ L'anàlisi de les societats en postconflicte conforma una de les línies de treball prioritàries de l'ICIP ”

I en segon lloc, l'espai de l'Entrevista també ens acosta al conflicte colombià, concretament a l'experiència exitosa de convivència i reconciliació del petit municipi de San Carlos, al departament d'Antioquia. Parlem amb Pastora Mira, víctima del conflicte i coordinadora del Centro de Acercamiento, Reconciliación y Reparación, des d'on s'ha promogut la convivència entre víctimes i victimaris.

Aquest monogràfic s'ha realitzat en paral·lel al seminari internacional "Experiències de reconciliació", que l'ICIP va organitzar el passat mes de maig en col·laboració amb la fundació Konrad Adenauer Stiftung, i forma part del nou programa d'actuació "Construcció de pau i articulació de la convivència després de la violència", amb el qual des de l'ICIP volem potenciar el treball en contextos de postconflicte.

Fotografia : Graffiti al mur de l'Apartheid, Betlem

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

La paradoxa de la reconciliació

Brandon Hamber / Gráinne Kelly

Universitat de l'Ulster, INCORE (International Conflict Research Institute)

El conflicte polític perjudica les relacions entre individus i comunitats, així com la confiança en les institucions públiques i l'estat. Per tant, construir la pau requereix atendre les relacions. En la seva forma més senzilla, la reconciliació és el procés d'abordar relacions conflictives i fracturades després del conflicte polític. Tanmateix, el terme reconciliació pot resultar confús quan s'aplica a societats emergents des de conflictes violents, ja que no només necessita reconciliar relacions trencades (tal com implica el propi terme), sinó també construir relacions prèviament inexistents entre individus, grups i institucions. Això pot comprendre diverses activitats a diferents nivells, des d'iniciatives interpersonals i intergrupals, que poden incloure trobades positives, diàleg, educació i comprensió mútua, fins a processos de construcció de confiança a nivell polític, incloent reconeixement públic i disculpes per les males actuacions, reformes institucionals, recuperació de la veritat i reparacions.

El procés de reconstrucció de relacions també és un procés multi-direccional. Per tal d'ajudar a comprendre aquesta complexitat, hem proposat una "definició de treball" de reconciliació que, segons els nostres arguments, implica cinc fils entrelaçats i relacionats¹:

1. Desenvolupar una visió compartida d'una societat interdependent i justa. Això requereix la implicació de tota la societat, a tots els nivells. Tot i que els individus poden tenir opinions o ideologies polítiques diferents, l'articulació d'una visió comuna d'una societat interdependent, justa, equitativa, oberta i diversa és un element crític a qualsevol procés de reconciliació.

2. Reconèixer i abordar el passat. Cal reconèixer la veritat del passat, amb tot el seu dolor, patiment i pèrdues, i implementar mecanismes per implementar justícia, curació, restitució o reparacions, i restauració (incloent-hi disculpes, si cal, i passes dirigides cap a la reparació). Per construir la reconciliació, els individus i les institucions han de reconèixer la seva pròpia implicació en els conflictes del passat, acceptar-los i aprendre d'ells de manera constructiva per tal de garantir la no-repetició.

3. Construir relacions positives. Després d'un conflicte violent, cal establir relacions o renovar-les, abordant qüestions de confiança, prejudici i intolerància al llarg el procés. Així podem finalment acceptar tant els element comuns com les diferències, abraçar aquells que són diferents de nosaltres i comprometre'ns amb ells.

4. Canvi significatiu cultural i d'actitud. Es trenca la cultura de la sospita, la por, la desconfiança, i la violència, per tal d'obrir oportunitats i espais en què la gent pot escoltar i ser escoltada. Es desenvolupa una cultura de respecte pels drets humans i les diferències humanes, creant un context on cada ciutadà es pot convertir en un participant actiu de la societat i tenir el sentiment de pertànyer-hi.

5. Canvi social, econòmic i polític substancial. Les estructures socials, econòmiques i polítiques que van originar conflictes i alienacions s'identifiquen, es reconstrueixen o s'aborden, i es transformen. Aquest aspecte també pot ser percebut com abordar la igualtat i/o aconseguir l'equitat entre grups.

Per entendre aquesta definició, són importants tres punts addicionals.

En primer lloc, les paradoxes, tensions, i fins i tot les contradiccions, sempre estan presents en els processos de reconciliació. Per exemple, l'articulació d'un futur interdependent a llarg termini (Fil 1) sovint està en tensió amb els requeriments per a la justícia (Fil 2)². Fomentar el canvi econòmic (Fil 5) també pot requerir un canvi en l'assignació de recursos o la propietat (per exemple, en la Sud-àfrica post-apartheid), però pot afectar de manera negativa el potencial de construir relacions positives entre els guanyadors i els perdedors d'aquest procés de redistribució (Fil 3).

“ La reconciliació implica desenvolupar una visió compartida del futur, abordant el passat i construint relacions positives amb un canvi d'actitud i cultural ”

En segon lloc, la reconciliació és un concepte amb càrrega moral i un terme ideològic. Les relacions són fonamentals per a la interacció humana i, per tant, la reconciliació sovint està relacionada amb les nostres creences bàsiques sobre el món³. Algú amb un passat teològic podria fer èmfasi en la importància de construir empatia en el procés de reconciliació, mentre que un defensor dels drets humans podria desitjar promoure l'imperi de la llei com a mitjà eficaç per regular la manera com les persones es comprometen mútuament i ampliar les institucions.

En tercer lloc, la reconciliació no només aborda resultats individuals aïllats (per exemple, tractant desigualtats socials entre grups, Fil 5), sinó que és el procés d'abordar amb detall cadascun dels cinc fils de forma integral. Això és un repte perquè els contextos socials, interpersonals i polítics estan en constant moviment. La reconciliació s'hauria d'entendre, doncs, com a dinàmica i progressiva, però també conflictiva i propensa al fracàs. Per tant, la reconciliació s'hauria de mesurar com la capacitat d'una societat per gestionar les paradoxes complexes i les tensions inherents, dins i entre els cinc fils, tal com han estat sintetitzats prèviament.

No podem simplement aplicar la nostra definició de treball a qualsevol context sense cap mena de reflexió o anàlisi. Cada context és únic, i fins i tot el llenguatge utilitzat (inclòs el terme reconciliació en sí), pot estar carregat de polèmica i de sensibilitat. En algunes societats, la reconciliació es considera un terme «tou», que afavoreix el compromís per sobre de la justícia formal (això és un argument recurrent als països d'Amèrica Llatina), i ha estat rebutjat per algunes víctimes i defensors de drets humans. En altres societats, com ara Irlanda del Nord, les connotacions són diferents. En la nostra recerca en aquesta regió, hem trobat aprensió en la utilització del terme reconciliació entre alguns activistes de la pau, no perquè es vegi com a «tou», sinó

perquè s'entén com a procés que transforma fonamentalment les relacions socials i polítiques⁴. Ens han indicat que han experimentat algunes resistències quan es tracta d'iniciatives que utilitzen de forma explícita el terme reconciliació, ja que implica un procés «dur», que requereix un canvi significatiu, però potencialment incòmode, a nivell personal, cultural o comunitari.

“ Les paradoxes, tensions i contradiccions sempre estan presents en els processos de reconciliació ”

A nivell polític, a Irlanda del Nord, s'ha adoptat una visió més minimalista de la reconciliació, que accepta l'existència de diferents comunitats (amb diferents aspiracions polítiques), però només s'han fet esforços limitats per trencar la segregació social, residencial i educativa que existeix entre les dues comunitats principals. Amb una millora significativa en el context de seguretat des de l'Acord de 1998, i en la confiança general entre els grups alienats, en comparació amb el passat, també les actituds cap a «l'altre», han anat millorant gradualment⁵, encara que les divisions subjacents no s'hagin resolt. La confiança entre els partits polítics s'ha deteriorat de manera significativa en els últims anys i, en el moment d'escriure aquest article, l'Assemblea Legislativa delegada (el nucli central de l'Acord de 1998) ha estat posposada per més d'un any.

La nostra investigació demostra que aquest atzucac polític també s'ha vist agreujat per la manca d'una visió comuna del futur de la regió (Fil 1). L'Acord de 1998 preveia l'establiment d'una estructura de govern local delegada dins el Regne Unit: un compromís per als unionistes que volen romandre al Regne Unit en general i, per als nacionalistes i republicans, una etapa en un procés a llarg termini cap a una illa d'Irlanda constitucionalment unida (Irlanda del Nord dins la República d'Irlanda). Això ha donat peu a una comprensió política diferent de l'aspecte que podria tenir finalment una societat «reconciliada». A risc de generalitzar, per als republicans, el futur desitjat és de relacions iguals i respectuoses entre comunitats d'una Irlanda unida (el terme

reconciliació és el que ells utilitzen per descriure-ho). Per als unionistes, és una forma limitada de «compartir» el poder amb nacionalistes dins d'un òrgan polític i delegat, encara dominat per institucions i cultura britàniques (generalment, eviten el terme reconciliació).

Com a objectiu a curt termini després d'un conflicte violent prolongat, un enfocament minimalista, promovent la tolerància de «l'altre», podria ser un primer pas útil.

Tanmateix, sense crear condicions propícies o de suport per tal que les intervencions intercomunitàries prosperin i que les relacions sostenibles es desenvolupin, el perill de quedar-se atrapat en aquesta etapa, o retrocedir, sempre és present.

“ La reconciliació s'hauria de mesurar com la capacitat d'una societat per gestionar les paradoxes complexes i les tensions inherents ”

La nostra recerca ha arribat a la conclusió que hi ha un fort desig públic per tal que les classes polítiques es dissenyin conjuntament – i es comprometin públicament – amb un procés de construcció de relacions horitzontals i verticals. Tot i que el treball de construcció de relacions, orientat a les comunitats, ha estat recolzat econòmicament (per exemple, només la UE ja ha contribuït amb gairebé dos mil milions d'euros per a treballs comunitaris) i ben rebut per la població general, sense una política significativa, abordant de manera sistemàtica les divisions intercomunitàries, el seu impacte és bastant limitat.

La reconciliació es un concepte desafiant i fins i tot paradoxal que, a més, resulta molt contextual. En qualsevol escenari, una veritable interrogació sobre com una societat entén els elements bàsics de la reconciliació és vital. Això pot revelar diferències entre els qui consideren la reconciliació com un procés transformador (en el qual les diferències subjacents són abordades, es generen noves relacions i cultures de connexió i, durant el procés, tots els implicats canvien) i els qui la consideren com un procés més limitat i funcional (amb nivells bàsics de respecte i tolerància, però amb

poca interacció social o abordant de manera superficial les causes fonamentals del conflicte). D'aquesta manera, es podrien abordar més fàcilment aquestes inconsistències des de l'inici d'un procés de pau, garantint una major claredat i adaptant els enfocaments, tant per afavorir els temors genuïns, com per recompensar els qui estan disposats a assumir un risc més gran per aconseguir una pau sostenible.

Hem descobert que la nostra «definició de treball» és una eina útil per «diagnosticar» el desenvolupament dels processos de reconciliació a través del temps i per saber on caldria un nou impuls. A Irlanda del Nord, argumentaríem que, urgentment, calen més esforços per trobar una visió comuna del futur, a la vegada que s'aprofita l'oportunitat per afrontar les ferides del passat. En altres societats, aquest èmfasi podria tenir un aspecte bastant diferent. El que és important és que seguim en sintonia amb els resultats potencials de triar enfocaments transformadors o minimalistes per abordar un llegat de conflicte polític i observar, així, els resultats que ofereixen aquests enfocaments.

1. Veure, entre moltes altres publicacions, Hamber, B., & Kelly, G. (2009). « Too Deep, too Threatening: Understandings of reconciliation in Northern Ireland ». A H. van der Merwe, V. Baxter, & A. Chapman (Eds.), *Assessing the Impact of Transitional Justice: Challenges for Empirical Research* (pp. 265-293). Washington: United States Institute for Peace.
2. Veure Lederach, J. P. (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation in Divided Societies*. Washington D.C.: United States Institute of Peace Press.
3. Veure van der Merwe, H. (2000). «National and Community Reconciliation: Competing Agendas in the South African Truth and Reconciliation Commission». A N. Biggar (ed.), *Burying the Past: Making Peace and Doing Justice after Civil Conflict*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
4. Hamber, B. i Kelly, G. (2017). *Challenging the Conventional: Can Post-Violence Reconciliation Succeed? A Northern Ireland Case Study*. Kofi Annan Foundation & Interpeace: Nova York.
5. Morrow, D., Robinson, G., & Dowds, L. (2013). *The Long View of Community Relations in Northern Ireland: 1989-2012*. ARK: Belfast.

Fotografia : Hands Across the Divide. Monument a Derry (Londonderry)

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

Descolonitzar la justícia transicional des dels territoris indígenes

Belkis Izquierdo / Lieselotte Viaene

Magistrada de la Jurisdicció Especial per a la Pau, Colòmbia Marie Curie Research Fellow, Centre for Social Studies, Portugal

Aquest text, resultat d'un diàleg intercultural i interdisciplinari entre una advocada arhuaca colombiana, Belkis Izquierdo, i una antropòloga europea, Lieselotte Viaene, planteja que les normes i les pràctiques indígenes de justícia, reparació i reconciliació qüestionen profundament el paradigma dominant de justícia transicional i de drets humans que està enclavat en acceptacions antropocèntriques. Sostenim que aquest encontre no tan sols genera qüestions epistemològiques, sinó que, sobretot, ens convida a analitzar-lo com un "conflicte ontològic"¹ que crea una gran disconformitat legal entre els defensors de drets humans.

En països com Guatemala o Colòmbia, la població indígena ha estat víctima de greus violacions de drets humans durant els conflictes armats interns que hi ha hagut en diversos països llatinoamericans al llarg de dècades. El 1996 es va signar la pau entre el Govern guatemalenc i la Unitat Revolucionària Nacional Guatemalenca (URNG), després de 36 anys de violència que va deixar 200.000 víctimes, de les quals, segons la Comissió d'Esclariment Històric, el 83,3% pertanyien a la població indígena maia. El 93% dels actes de violència es van atribuir a l'Estat i es va concloure que hi havia hagut actes de genocidi. L'elit sociopolítica i econòmica ladina que governa el país mai no ha buscat, en aquests 20 anys, ni justícia, ni reparació, ni veritat, ni reconciliació. Colòmbia, on es va signar la pau entre el Govern i les Forces Armades Revolucionàries de Colòmbia-Exèrcit del Poble (FARC-EP) el 2016, té la possibilitat de fer-ho de manera diferent.

Belkis va néixer a Nabusimake, la capital política i espiritual del poble arhuac, situada a la Sierra Nevada de Santa Marta. El 2014 es va convertir en la primera magistrada auxiliar indígena del Consell Superior de la Judicatura de Colòmbia. Allà es va encarregar de la coordinació i la cooperació entre les justícies indígenes i la justícia ordinària del país. Des del mes de gener del 2018 és magistrada a la Sala de Reconeixement de Veritat, de Responsabilitat i de Determinació dels Fets i Conductes de la Jurisdicció Especial per a la Pau, creada en el marc dels acords de pau. Lieselotte va néixer a la regió de Flandes, Bèlgica, i des del 2002 col·labora amb diverses comunitats indígenes maia q'eqchi, supervivents del genocidi guatemalenc, en el marc d'investigacions acadèmiques i consultories. El seu treball empíric amb els ancians, guies espirituals, víctimes i expatrullers de l'autodefensa civil q'eqchi' li van ensenyar a sentir i a entendre més enllà de la immediatesa de les ciències naturals i socials.

Muntanyes, rius, pedres i blat de moro sagrat: éssers vius que també són víctimes

El règim internacional de drets humans, la Cort Interamericana de Drets Humans, la Cort Africana de Drets Humans i la Cort Constitucional Colombiana han anat reconeixent gradualment i interpretant l'abast dels drets col·lectius dels pobles indígenes, com el dret a la lliure determinació i a la terra, el territori i els recursos naturals. S'ha acceptat jurídicament, que els pobles indígenes tenen una "relació especial" –col·lectiva i multidimensional– amb la terra.

Malgrat aquest avenços importants, la visió hegemònica dels drets humans encara no s'ha enfrontat als reptes apressants que provoquen les visions indígenes que qüestionen les divisions de l'ontologia moderna dominant entre cultura/naturalesa, ment/cos, humans/no humans, creença/realitat. Per als pobles ancestrals, el món no és dual, tot és u, està interrelacionat i és interdependent; no hi ha una separació entre el que és material i el que és cultural i espiritual. A més, tot és viu i sagrat, no tan sols els éssers humans, sinó també les muntanyes, les coves, l'aigua, les cases, les plantes i els animals.

“ La visió hegemònica dels drets humans encara no s’ha enfrontat a les visions indígenes que qüestionen les divisions de l’ontologia moderna dominant entre cultura/naturalesa, ment/cos, humans/no humans, creença/realitat ”

Per als maies q’eqchi’, que viuen a Guatemala i Belize, que s’identifiquen com a *aj r’alch’och* o “fills i filles de la mare terra”², tot el que és humà i no humà (*yo’yo*) viu i té un esperit, essència o energia (*mu*) que es manifesta al cor (*ch’ool*). Una salutació comuna en q’eqchi’ és *ma sa sa’ la ch’ool*, que literalment vol dir ‘com està el seu cor?’. És a dir, el centre del pensament i el sentir no es troba en la ment assentada en el cervell –una acceptació clau en l’ontologia moderna dominant–, sinó en el cor dels cossos dels humans i no humans. Per exemple, el blat de moro, un aliment sagrat per als maies (*loqlaj ixim*), genera des del seu *ch’ool* coneixements, idees i savieses (*na’leb*), i sentiments positius i negatius.

Sierra Nevada de Santa Marta de Colòmbia, que és la serralada costera més alta del món i un ecosistema únic, és considerada pels quatre pobles indígenes que l’habiten –arhuacs, wiwas, koguis i kankuamos– el “cor del món” o *U’munukunü*. Aquesta expressió no és una metàfora romàntica, sinó que vol dir que Sierra Nevada és un cos viu, tant físic (*guchü*) –els cims nevats representen el cap; els rius, les venes; la vegetació, els cabells– com sensorial, immaterial o espiritual (*ãnugwe*). Segons els mamos, les autoritats espirituals d’aquests pobles, la relació entre els humans i Sierra Nevada és recíproca i interdependent, tant de manera positiva com negativa. És a dir, quan els humans fan mal als no humans o a la naturalesa es crea un desequilibri energètic que comporta canvis en la vida física. Es genera escalfament global, escassetat d’aigua, aparició de malalties o infertilitat de la terra.

Aquesta visió es reflecteix també en les formes amb què els supervivents indígenes perceben i actuen, o no actuen, quan s’enfronten a les seqüeles de les greus violacions

de drets humans d'un conflicte armat. L'exèrcit guatemalenc va cremar, com una part de la tàctica de terra arrasada, els terrenys de conreu de blat de moro (*milpas*) de les comunitats indígenes. Aquest acte de violència a gran escala va implicar no tan sols la destrucció del seu aliment principal, sinó una violació i profanació (*muxuk*) del blat de moro sagrat. "El blat de moro plorava"³, com diuen els ancians indígenes, per la qual cosa, ara, les collites ja no són tan productives com abans del conflicte.

Segons els mamos, l'ús de productes químics i la fumigació dels conreus amb glifosat a Sierra Nevada, en el context del conflicte armat, no tan sols va causar danys ambientals⁴. També es va produir una reducció de les energies vitals (*ãnugwe*) de les muntanyes, els llacs, les pedres i els animals que es reflecteix en un augment de les malalties en els éssers humans.

Pobles indígenes i reconciliació: cap a una harmonització i un equilibri personal i territorial

A Guatemala, l'epicentre del disseny dels diversos esforços estatals i no estatals de justícia transicional s'ha situat principalment a la capital i són, a més, guiats per visions occidentals de drets humans, malgrat que la majoria de víctimes són indígenes en zones rurals⁵. Per això no va ser cap sorpresa que el *Programa Nacional de Resarcimiento*, creat el 2007, es trobés en la fase inicial amb dificultats lingüístiques per trobar un concepte adequat en maia q'eqchi' per traduir el mot *resarcimiento*⁶.

Partint d'aquesta experiència guatemalenca, Colòmbia té un gran potencial per convertir-se en un laboratori on els pobles indígenes, conjuntament amb els responsables de polítiques públiques de justícia transicional, transcendeixin els límits imposats per a la zona de confort conceptual i les pràctiques del paradigma dominant. Jurídicament, Colòmbia va demostrar la seva voluntat de descolonitzar la justícia transicional en incorporar visions que històricament van ser silenciades i marginades. Primer, va crear una novetat jurídica quan el decret llei 4633 del 2011⁷, conegut com la Llei de víctimes per a comunitats indígenes, va incorporar la noció del territori com a víctima. Aquesta norma, un triomf polític per a les organitzacions de pobles indígenes, planteja que aquests tenen "vincles especials i col·lectius" amb "la mare terra" (art. 3) i tenen dret a la "convivència harmònica en els territoris" (art. 29). A més, reconeix que el

territori és una “integritat vivent i un suport de la identitat i l'harmonia” i “pateix un dany quan és violat o profanat pel conflicte armat intern” (art. 45). “El sanejament espiritual” forma part de la reparació integral del territori (art. 8). En altres paraules, aquest reconeixement implica més drets del territori que drets sobre el territori⁸.

Segon, la Jurisdicció Especial per a la Pau, un component central del Sistema Integral de Veritat, Justícia, Reparació i No Repetició creat en el marc de l'Acord de Pau, promou la justícia restaurativa i té en compte “principis, lògiques i racionalitats dels sistemes de justícia dels pobles ètnics orientats a buscar la veritat des de la consciència, la reconciliació, la sanació i harmonització entre víctimes i processats que permetin enfortir el teixit comunitari, com també l'harmonització del territori” (art. 44 § 3, Reglament General 2018). De fet, tot l'Acord de Pau té criteris d'implementació que inclouen l'enfocament tant de gènere com de drets humans i diversitat ètnica.

“ Colòmbia pot convertir-se en un laboratori on els pobles indígenes transcendeixin els límits i les pràctiques del paradigma dominant de la justícia transicional ”

Però el gran desafiament que enfronta el procés de justícia transicional colombià és com abordar i posar en pràctica aquestes múltiples visions de dany, justícia, reparació i reconciliació, enclavades en ontologies indígenes. És a dir, com es poden incloure les concepcions de perjudicis a les muntanyes, cims i rius en el terreny jurídic? El territori pot parlar quan els éssers humans acudeixin a la Jurisdicció Especial de la Pau?⁹ Segons els indígenes, sí, el territori parla i expressa els seus sentiments. Una muntanya s'enfada, s'entristeix, i ho expressa a través de senyals en els somnis dels ancians, cerimònies de foc o perquè passen accidents a la gent. Però l'harmonització amb aquestes forces espirituals i avantpassats no és real i no existeix en el camp dels drets humans i la justícia transicional. Llavors, fins a quin punt un magistrat aconseguirà escoltar i acceptar aquests coneixements indígenes en la seva anàlisi?

A més, es poden crear “equivocacions controlades”:¹⁰ malentesos que sorgeixen quan dos interlocutors, les comunitats indígenes per un costat i els promotors d’iniciatives de justícia transicional per l’altre, no estan parlant del mateix assumpte, però no ho saben. La concepció que el territori té cor es pot convertir en una màscara per posar un rostre indígena a la justícia transicional que continuï negant l’existència d’una altra realitat. Les pràctiques i les normes ancestrals podrien convertir-se en una altra eina més de la justícia transicional per promoure nocions simplistes, romàntiques i desconnectades de les pràctiques indígenes, que negarien una reparació o reconciliació dels llaços espirituals amb els no humans.

Pau, després dels Acords de Pau en territoris indígenes?

La imposició de projectes extractius de recursos naturals en territoris indígenes en països que van patir violència per conflictes armats com Guatemala, Colòmbia i Perú posa els indígenes en una situació de contínues violacions dels seus drets humans. A Guatemala, més de 200 comunitats maia q’eqchi’, del departament d’Alta Verapaz, són amenaçades pel projecte hidroelèctric Xalalá¹¹, que seria la segona presa més gran del país. Més del 80% d’aquesta població encara no té els títols de la terra on han viscut històricament. Per als maies q’eqchi’, aquesta hidroelèctrica és un altre *nimla rahilal* –gran sofriment i dolor físic, energètic i espiritual–, perquè, com va dir un ancià de la comunitat, “igual com en l’època dels anys vuitanta, nosaltres, els éssers humans, les muntanyes i les valls sagrades i la Mare Terra patirem molt”. És a dir, les intervencions de la justícia transicional no van tractar prou bé les causes històriques del conflicte armat: discriminació i racisme institucional i societal dels pobles maies, i la concentració de la terra en mans d’una elit no indígena. A més, a la regió llatinoamericana, hi ha un augment dramàtic d’assassinats i amenaces als líders indígenes i de defensors de drets humans que promouen la pau i defensen els territoris en contra de projectes extractius.

“ El repte és posar en pràctica les múltiples visions de dany, justícia, reparació i

reconciliació, enclavades en ontologies indígenes. Segons els indígenes, el territori parla i expressa els seus sentiments ”

Davant d'aquests conflictes extractius, els supervivents indígenes tenen a la seva disposició un nou argument legal en la defensa dels seus territoris. Nova Zelanda és pionera mundial a atorgar personalitat jurídica a elements de la naturalesa. Com a resultat de negociacions legals de més de 140 anys entre el poble maori i l'estat, el 2017 es va reconèixer aquesta subjectivitat al riu Whanganui¹² i també a la muntanya Taranaki¹³ per la seva relació espiritual i ancestral. I les Altes Corts Colombianes van reconèixer en sentències històriques el riu Atrato¹⁴ i l'Amazònia¹⁵ com a subjectes de drets amb l'objectiu de reparar danys ambientals i protegir la naturalesa. És a dir, argumentem que aquesta emergent figura jurídica pot ser invocada des de les ontologies indígenes: la vida de les muntanyes, els rius, les pedres i el blat de moro sagrat ha de ser protegida amb el dret a la vida consagrada en la Declaració Universal de Drets Humans.

La tasca del Sistema Integral de Veritat, Justícia, Reparació i No Repetició de Colòmbia no és gens fàcil. Perquè els seus mecanismes siguin significatius per als supervivents indígenes, les polítiques públiques de justícia transicional s'han d'organitzar de tal manera que es reconeguin les realitats històricament silenciades i, alhora, enforteixin els supervivents i les comunitats indígenes des dels seus propis territoris. Això exigeix no tan sols una descolonització dels coneixements jurídics i socials que informen el camp de justícia transicional, sinó sobretot la voluntat per promoure des d'una ment i un cor oberts i receptius discussions profundes sobre “el plurivers de mons”¹⁶.

*Renúncia de responsabilitat: Les opinions expressades en aquest article pertanyen a les autores i no reflecteixen necessàriament la posició de la Jurisdicció Especial per a la Pau de Colòmbia.

*L'elaboració d'aquest treball ha estat possible gràcies al projecte GROUNDHR (núm. 708096), finançat per Horizon 2020, a través de l'acció Marie Curie Individual Fellowship.

1. M. Blaser (2013). "Ontological Conflicts and the Stories of Peoples in Spite of Europe. Toward a Conversation on Political Ontology". *Current Anthropology*, vol. 54, núm. 5, p. 547-568, i M. De la Cadena (2015). *Earth Beings. Ecologies of Practice across Andean Worlds*. Durham: Duke University Press.
2. Veure L. Viaene (2015), *La Hidroeléctrica Xalalá en territorios maya q'eqchi' de Guatemala ¿Qué pasará con nuestra tierra y agua sagradas?*
3. Veure L. Viaene (2010), *The internal logic of the cosmos as 'justice' and 'reconciliation': Micro-level perceptions in post-conflict Guatemala*.
4. Confederació Indígena Tayrona (CIT). *Caracterización de afectaciones territoriales de la zona oriental y de ampliación del resguardo arhuaco*, document elaborat per a la Unitat de Restitució de Terres, p. 110-111.
5. L. Viaene (2018). *Nimla Rahilal. Pueblos indígenas y justicia transicional: reflexiones antropológicas*. Bilbao: Universidad de Deusto (en premsa).
6. Aquest concepte no existeix en l'idioma q'eqchi'. Després de diverses consultes, l'Oficina va traduir *resarcimiento* com *xiitinkil li rahilal*, que en espanyol significa literalment 'remendar el sufrimiento, el dolor'. Però el verb *xiitink*, en el seu ús quotidià, es referix a *remendar* aplicat a qualsevol teixit esparracat i no reflecteix el que senten els supervivents, perquè el que van patir durant el conflicte no va ser una cosa petita que es pot apedaçar. Vegeu L. Viaene (2010). "Life is Priceless: Mayan Q'eqchi' Voices on Guatemalan National Reparations Program". *International Journal of Transitional Justice*, vol. 4, núm. 1, p. 4-25. Aquest problema de traducció de conceptes jurídics hegemònics expressats en espanyol a l'idioma indígena q'eqchi' té el seu origen en la tradició jurídica d'imposar processos de traducció unidireccionals des del llenguatge jurídic cap a llenguatges no hegemònics, com els idiomes indígenes.
7. Decret pel qual s'estableixen mesures específiques d'assistència, atenció, reparació integral i restitució de drets territorials per a les comunitats i grups indígenes.
8. D. Ruiz Serna (2017). "Territorio como víctima. Ontología política y las leyes de víctimas para comunidades indígenas y negras en Colombia". *Revista Colombiana de*

Antropología, vol. 53, núm. 2, p. 85-113.

9. Cfr. G. Spivak (1988). "Can the subaltern speak?". A: C. Nelson i L. Grossberg (eds.). *Marxism and the Interpretation of Culture*. Basingstoke: Macmillan Education, p. 271-313.

10. E. Viveiros de Castro (2004). "Perspectival Anthropology and the Method of Controlled Equivocation". *Tipity Journal of the Society for the Anthropology of Lowland South America*, vol. 2, núm. 1, p. 3-22.

11. Veure L. Viaene (2015), La Hidroeléctrica Xalalá en territorios maya q'eqchi' de Guatemala
¿Qué pasará con nuestra tierra y agua sagradas?

12. Te Awa Tupua Bill (Whanganui River Claims Settlement) (2017).

13. Te Anga Pūtakerongo. A: Record of Understanding for Mount Taranaki, Pouakai and the Kaitake Ranges, signed between the Crown and Ngā Iwi o Taranaki on 20 December 2017.

14. Sentència de la Cort Constitucional T-622/16, publicada l'abril del 2017.

15. Sentència de la Cort Suprema STC4360-2018.

16. A. Escobar (2012). "Más allá del desarrollo: postdesarrollo y transicionales hacia el pluriverso". *Revista de la Antropología Social*, vol. 21, p. 23-63.

Fotografia : Dia Nacional de Víctimes, Guatemala. Autora: Lieselotte Viaene

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

La percepció pública de la reconciliació a Sud-àfrica

Jan Hofmeyr / Elnari Potgieter

Institute for Justice and Reconciliation, Sud-àfrica

Resulta gairebé inimaginable comprendre la Sud-àfrica actual sense considerar el paper formatiu que el concepte de “reconciliació” ha tingut en la seva configuració. De vegades invocada explícitament, d’altres assumida de manera implícita, la seva presència encara té un gran pes en els debats públics i privats entorn de com la societat sud-africana ha evolucionat durant els 24 anys transcorreguts des de la transició política del 1994.

En una societat que segueix dividida, les opinions sobre aquests debats continuen divergint. Tanmateix, pocs discutirien el fet que el país afronta reptes importants. Alguns, fins i tot, podrien arribar al punt de considerar la conjuntura actual com un punt d’inflexió. De cara a l’exterior, la Sud-àfrica posterior a l’apartheid pot mostrar trets d’una democràcia política vibrant, però les seves institucions es veuen cada vegada més frenades per les pressions d’expectatives incomplertes. La pobresa segueix afectant de manera desproporcionada la majoria negra; els nivells de desigualtat –tant en termes d’ingressos com d’accés a serveis essencials– es troben entre els més alts del món; el sistema educatiu trontolla; i les elevades xifres d’atur assoleixen dimensions especialment devastadores per als joves negres. Per a ells i per als seus pares, la llibertat política no s’ha traduït en alliberament econòmic, i cada vegada més, es qüestionen els principis fundacionals que van reforçar la transició dels anys 90. Un d’aquests és la noció de “reconciliació” –o almenys la manera en què s’ha concebut durant els anys de transició fins a la dècada del 2000.

Com va arribar a ocupar una posició tan central en el discurs polític del país el concepte de reconciliació? La resposta, breu, es pot formular així: pragmatisme en absència de vencedors clars –els sud-africans blancs seguien dominant l'economia tot i que ja no controlaven el terreny de joc polític. La versió una mica més extensa també pot incloure una referència a la dificultat que hauria suposat una societat no-reconciliada i dividida per trobar consens sobre estratègies per desfer els llegats del colonialisme i de l'apartheid. Com a resultat, l'elit política del país –compost d'un nou ordre, encarnat principalment pel govern del Congrés Nacional Africà (ANC), elegit recentment, i un més antic, representat per l'ex Partit Nacional (NP), que va governar la Sud-àfrica de l'apartheid des de 1948– havia d'arribar a un acord a mitjans dels anys 90 sobre com abordar el passat del país sense comprometre l'estabilitat del seu futur, en el marc del que, en aquella època, encara era una pau fràgil.

**“ La Sud-àfrica posterior a l'apartheid pot
mostrar trets d'una democràcia política vibrant,
però es veu frenada per les pressions
d'expectatives incomplertes ”**

La Comissió de Veritat i Reconciliació (TCR, per les seves sigles en anglès) es va convertir en una institució fonamental durant aquest període de transició. Encarregada de la investigació de violacions greus dels drets humans comesos durant el mandat polític entre 1962 i 1994, la TRC va prioritzar la reconciliació, però partint del supòsit que aquesta només podia materialitzar-se després que la família i els amics de les víctimes posseïssin la veritat sobre el destí dels seus estimats. Per superar l'obstacle que suposava la destrucció de proves durant els últims dies de l'apartheid, la Llei de Promoció de la Unitat Nacional i la Reconciliació de 1995 preveia la possibilitat d'amnistiar els autors que –als ulls dels comissaris de la Comissió– facilitessin la revelació completa dels seus actes. La Comissió va començar les seves audiències el 1996 i, en finalitzar el seu treball el 2002 amb la publicació de l'informe final, els seus processos i les conclusions van ser qüestionats per diversos partits polítics, incloent-hi

l'ANC i el NP en el transcurs de la seva existència. Evidentment, la TRC no buscava guanyar-se el favor de cap força política particular en aquell moment.

Al marge d'una unitat amb pocs efectius dins el Departament de Justícia Nacional, la tasca de la Comissió va ser rescindida després de la presentació de l'informe final, sense que s'hagués establert cap mesura significativa per fer un seguiment i una actuació sobre l'abast general de les seves recomanacions, relacionades amb qüestions com ara la promoció de la reconciliació, la justícia i la memorialització. L'any 2000, després que la Comissió completés les audiències públiques, alguns dels seus ex-membres van crear l'Institut per a la Justícia i la Reconciliació (IJR) com a *think tank* sense ànim de lucre per perseguir aquests objectius fora d'un context governamental. Per seguir observant la nació sud-africana, per comprendre com els sud-africans van concebre la reconciliació fora del procés de la TRC, i per mesurar com aquest concepte va evolucionar després, l'IJR va crear el Baròmetre de la Reconciliació Sud-africana (SARB, per les seves sigles en anglès).

El SARB és una enquesta nacional d'opinió pública que mesura les actituds dels ciutadans respecte la reconciliació, la transformació i la unitat nacional entre una mostra representativa a nivell nacional d'adults sud-africans. Com a primera enquesta d'aquest tipus, i una de les poques enquestes socials dedicades a la reconciliació a nivell mundial, el Baròmetre s'ha convertit en un catalitzador important del debat públic, un recurs informatiu i polític per als responsables de prendre decisions, i una base de dades per a acadèmics, preocupats per saber fins a quin punt els sud-africans han processat el brutal passat del país. Segueix sent la vara per mesurar aquesta qüestió a Sud-àfrica, i ha inspirat i obert el camí per a instruments de mesura similars arreu.

**“ Al marge de la Comissió de la Veritat, per
comprendre com els sud-africans conceben la
reconciliació i com evoluciona el concepte s'ha
creat una enquesta nacional ”**

L'enquesta es realitza bianualment (anteriorment era anual) a través d'entrevistes presencials amb sud-africans adults en la llengua escollida per l'entrevistat, i utilitza un disseny de mostres aleatòries amb estratificació polietàpica basat en un marc de mostreig, obtingut d'Estadístiques Sud-àfrica (StatsSA). La mostra final és ponderada utilitzant les estimacions de població més recents de StatsSA, per tal de garantir que les dades siguin representatives de la població adulta sud-africana. L'enquesta utilitza un qüestionari que inclou respostes sí / no i escales de mesura. La majoria de preguntes es presenten en forma d'escala Likert de cinc punts. Algunes permeten l'opció *Altres* com a categoria de resposta, mitjançant la qual els entrevistats tenen una opció alternativa a la proporcionada.

Vista la densitat conceptual del concepte de “reconciliació”, el projecte és plenament conscient de la dificultat i les limitacions que comporta. Per tant, no es pretén que l'enquesta sigui capaç de capturar tots els matisos dels significats del concepte, sinó que tracta de mesurar els aspectes del qual són quantificables. Per tal d'evitar el reduccionisme, no es fa servir una única definició de la paraula reconciliació. En canvi, reconeix la diferència d'èmfasi que diversos acadèmics i observadors utilitzen en la descripció d'aquest fenomen. A més, també accepta que aquest èmfasi pot variar en funció dels contextos únics en què es produeixi la reconciliació.

Des de la seva creació, l'enquesta va passar per dues fases. Del 2003 al 2013, es va centrar en la mesura de sis variables clau (seguretat humana, cultura política, relacions polítiques transversals, relacions racials, confrontació històrica i diàleg), i per a cadascuna d'elles es van desenvolupar una sèrie d'indicadors. Aquestes variables van representar una síntesi de les percepcions que va obtenir l'IJR a partir d'una sèrie d'exercicis de grup de concentració nacional l'any 2001, amb l'objectiu d'avaluar les expectatives que els sud-africans comuns tenien del concepte “reconciliació”.

Conscients de l'efecte que el temps pot tenir sobre la fiabilitat de la nostra enquesta, aquest procés es va repetir l'any 2011. Seguint aquest exercici, va resultar evident que calia reformular les variables bàsiques per donar un protagonisme més gran a qüestions com ara la justícia socioeconòmica o els aspectes més psicològics i relacionals de la reconciliació. Aquest procés es va concloure el 2015 amb un conjunt reformulat de variables relatives a les relacions de poder, la cultura política democràtica, el llegat de l'apartheid, la reconciliació racial, el progrés en la reconciliació

i les percepcions del canvi social.

No cal mirar més enllà dels mitjans tradicionals i les xarxes socials sud-africans per adonar-se que el país encara és una societat dividida. Gairebé tots els seus problemes han de ser interpretats a través d'una òptica racial, sovint donant peu a insults i ràbia. Si això fos l'únic indicador per mesurar l'estat de les relacions socials a Sud-àfrica, hi hauria motius clars pel desànim. A través de les seves conclusions, els resultats del SARB confirmen gran part de la desconfiança i la tensió de les quals l'observador casual n'és testimoni. Tanmateix, també proporciona una imatge molt més matisada, i apunta determinades àrees de la política que poden influenciar en el canvi i, sobretot, en un desig continu per una unitat nacional que substitueixi els cismes existents que impregnen la societat.

**“ No cal mirar més enllà dels mitjans
tradicionals i les xarxes socials per adonar-se
que Sud-àfrica encara és una societat dividida.
Gairebé tots els seus problemes han de ser
interpretats a través d'una òptica racial ”**

Aquí és on cal destacar la gran utilitat d'eines com el SARB. Es tracta d'un instrument de mesura independent i empíricament sòlid que mira més enllà dels titulars i que fa preguntes directes i pertinents a una mostra representativa de sud-africans sobre les perspectives d'una societat més inclusiva, així com dels obstacles que s'hi interposen. Pretén comprendre les actituds que sustenten les expressions quotidianes de la intolerància i ressaltar les eines potencials del canvi. El que fa que sigui particularment útil és el seu caràcter longitudinal, que permet que tant els legisladors com els acadèmics puguin fer un seguiment del canvi al llarg del temps i triangular les conclusions amb esdeveniments o períodes particulars que podrien haver impactat en la manera com la gent veu el seu propi lloc a la societat sud-africana, així com les seves relacions amb els altres.

Això ens ha permès discernir una sèrie de temes recurrents, incloent:

1. La desigualtat com a font primària de divisió social: Entre altres coses, el SARB demana els enquestats que indiquin les divisions socials del país que consideren més importants. En les enquestes successives des del 2005, la font primària de divisió social més esmentada és la desigualtat econòmica, mentre que la raça habitualment apareix més a baix a la llista. Tot i que això no vol dir que la classe hagi “substituït” la raça com a obstacle primari per a la reconciliació nacional –els dos segueixen superposats en gran mesura– igualment continua sent una observació interessant, tenint en compte l’expansió ràpida del caràcter de la desigualtat dels ingressos, no només entre grups, sinó també dins dels grups.

2. Contacte i socialització intergrupals: Partint dels vestigis de la geografia i la planificació urbanística de l’època de l’apartheid sud-africà, els habitants encara interactuen i socialitzen principalment amb persones de les seves pròpies categories racials, històricament definides. Els nivells de contacte són més elevats entre les persones que es troben en l’anomenada economia formal i tenen lloc als “espais legiscats”, com el lloc de treball, on mesures com la discriminació positiva obliguen els empresaris a fomentar una mà d’obra més diversa i racialment representativa, i als espais comercials, que s’han vist integrats activament des de 1994.

3. Qüestions de confiança: En una societat profundament dividida, les institucions públiques poden jugar un paper important en la unificació, a través de l’execució competent i equitativa dels seus respectius mandats. Sud-àfrica ha estat testimoni d’una precipitada disminució de la confiança pública en les institucions clau, des de mitjans de la dècada del 2000. Gran part d’aquesta davallada pot explicar-se pels impediments per prestar serveis governamentals, derivats de la crisi econòmica mundial i, per tant, per la reducció dels ingressos fiscals del país, durant la segona meitat de la dècada anterior. Tanmateix, la mateixa part de culpa hauria de ser atribuïda al malbaratament imprudent de recursos, tal com s’ha vist amb la proliferació de la corrupció sota l’administració de l’ex president Jacob Zuma.

Conclusions com les anteriors destaquen i serveixen com a eina única per informar i formar el debat públic sobre qüestions de la societat, i ajuden a identificar àrees clau

per al diàleg, la discussió, el *lobbying*, la defensa i el canvi. El valor del projecte SARB fins a la data i, en el futur, rau en la capacitat de seguir empíricament el canvi i el matís en el discurs entorn de la reconciliació i la cohesió social. Tot i que les societats són complexes i el seu desenvolupament no és gaire lineal, instruments com el SARB permeten a l'IJR destil·lar el desenvolupament de les tendències, però també els actors i esdeveniments que podrien provocar disrupcions en el sistema. La presentació i les respostes a les seves conclusions, al seu torn, permeten a l'IJR contribuir a la configuració d'una societat més equitativa i inclusiva.

Fotografia : UN Photo/Milton Grant

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

El camí de Sri Lanka cap a la reconciliació

Asanga Abeyagoonasekera

Institute of National Security Studies of Sri Lanka

L'absència de guerra no és pas garantia que no hi haurà una altra guerra en el futur, per tant, és essencial que Sri Lanka inverteixi en una veritable reconciliació. D'altra banda, en la Sri Lanka actual de la postguerra, el sistema polític està dividit en funció de clivelles ètniques i religioses, a causa de la manca d'intervenció de l'Estat a l'hora d'actuar contra els grups que escampen tendències extremistes. Malgrat l'esperança que encarna el jovent del país, aquest grup està polaritzat per la manca d'un enfocament global o holístic del problema, tot i que les conferències nacionals de reconciliació de 2011-2014 van identificar i detallar aquest tipus d'enfocament.¹

A Sri Lanka, les forces armades van ser considerades l'últim recurs per posar fi al conflicte, atès el fracàs dels molts intents anteriors de negociar un acord polític. Tanmateix, no es pot considerar els militars com la solució a tots els problemes socials del país. La guerra contra els Tigres d'Alliberament de Tamil Eelam (LTTE, per les sigles en anglès) va finalitzar l'any 2009 després de prop de 30 anys de conflicte violent. Els tigres tàmil van ser derrotats el 18 de maig, un dia que es commemorava com a "Diada de la Victòria", però que més tard fou rebatejat com a "Diada de la Commemoració" per l'actual govern del president Maithripala Sirisena.² En tot cas, entre alguns grups militars i entre la societat civil persisteix una narrativa contrària al procés de reconciliació impulsat pel govern; per exemple, alguns sectors de la societat defensen aferrissadament el retorn a l'antiga denominació de "Diada de la Victòria". Mentre que, en la societat, alguns grups veuen la finalització de la guerra com una victòria contra els terroristes despietats, d'altres la consideren una derrota dels seus estimats combatents per la llibertat, com s'evidencià, per exemple, a la província del Nord, quan Prabakaran, líder dels tigres tàmil, fou commemorat com a lluitador per la llibertat.³

En aquest context, l'interès renovat del govern actual per les estratègies de construcció de la pau i la consecució de la cohesió social es considera un fet important tant per la societat com en l'àmbit internacional. No obstant això, hi ha múltiples limitacions i obstacles. És imprescindible formular i adoptar un enfocament holístic perquè el poble es reconciliï amb el passat i se centri en el futur. En aquest sentit, és necessària una transformació en tots els actors de la societat, incloses les forces armades, que han de passar de ser una temible força de combat a unes forces armades de postguerra; de la mateixa manera, les moltes víctimes directes i indirectes necessiten un procés que les guareixi, mentre que la població general ha de comprendre la importància d'un esforç envers la reconciliació.

“ És imprescindible formular i adoptar un enfocament holístic perquè el poble es reconciliï amb el passat i se centri en el futur ”

Si aquesta transformació no ha tingut lloc, és per les múltiples limitacions del govern i la societat civil i la miríada de dificultats que afronten, malgrat algunes accions positives, com el fet que el president Sirisena perdonés Sivaraja Jenivan, la persona que el va intentar assassinar l'any 2005 amb un atac-bomba suïcida. Segons Jenivan, “si hi hagués hagut un líder com el president Sirisena fa 50 anys, el problema nacional del país i la destrucció causada mai no haurien tingut lloc. [Sirisena] és l'únic líder del país acceptat per totes les comunitats i que aprecia totes les comunitats amb equanimitat. Reso perquè [...] esdevingui el veritable pare de la pàtria resolent el problema nacional i els problemes dels presos polítics”. Per tant, Sri Lanka constitueix un exemple molt bo per al món sencer; en especial, per analitzar el tema de la reconciliació, atesa la nostra experiència de la radicalització de dos sectors de joves a finals de la dècada de 1980: d'una banda, al voltant de l'LTTE i, d'altra banda, entre els extremistes polítics seguidors del partit Janatha Vimukthi Peramuna (JVP).

Sri Lanka no pot portar a terme el procés de reconciliació tota sola, sense l'assistència de la comunitat internacional i la diàspora de l'illa. Ho va recalcar fa poc el primer

ministre del Canadà, en la seva declaració sobre el novè aniversari del final de la guerra a Sri Lanka, motivada per la nombrosa diàspora d'aquesta illa al país nord-americà: “[...] el Canadà ofereix tot el seu suport al govern de Sri Lanka i els que treballen per garantir [...] els esforços cap a la reconciliació [...]”.⁴

L'enfocament holístic podria ser aplicat per les parts interessades dels sis sectors identificats en els informes:⁵ el sector educatiu, els joves, la comunitat empresarial, els líders religiosos, les dones i els polítics. En un seminari celebrat l'octubre de 2013, sis coneguts ponents sud-africans van compartir les seves experiències amb altres participants originaris de Sri Lanka.⁶ El debat se centrà en les qüestions següents: el significat de reconciliació; la història; el paper i el propòsit de la Comissió de la Veritat i la Reconciliació (CVR); i la política de l'amnistia. Diversos ponents de Sri Lanka van explicar la situació del país i els reptes que afrontava en la seva transició des d'un conflicte prolongat i envers una pau sostenible. El debat corresponent amb eminents acadèmics tenia l'objectiu d'escatir si aquest país podria instaurar la seva pròpia Comissió, un prerequisit ineludible per a la implantació d'un enfocament holístic.

El procés d'implementació d'un mecanisme d'aquest tipus hauria de ser supervisat per actors independents estrangers, com Interpeace,⁷ per donar-hi més legitimitat. Malauradament, l'aplicació de les recomanacions ha estat insuficient durant els darrers nou anys i el procés ha estat lent.

“ Sri Lanka no pot portar a terme el procés de reconciliació tota sola, sense l'assistència de la comunitat internacional i la diàspora de l'illa ”

El paper de l'educació en la reconciliació

L'educació té un paper fonamental per sustentar el procés de transformació. El jutge C.G. Weeramantry, el jurista més eminent del país i un visionari de la pau, ha contribuït a difondre pel món l'educació per la pau. Paradoxalment, si bé va rebre el premi de l'educació per la pau de la UNESCO, no va poder implantar un sistema d'educació per la

pau en el seu país mateix. Com el jutge Weeramantry reconeix, “perquè la humanitat veïés el final de la violència, calia que l’educació en la pau trenqués les barreres entre pobles”. Sigui com sigui, Sri Lanka encara no ha aconseguit introduir a les escoles, les universitats i altres centres educatius l’educació en la pau, la dignitat global⁸ i el significat de la reconciliació. Tanmateix, amb el govern actual, l’Oficina per la Unitat Nacional i la Reconciliació ha llançat un programa pilot denominat “Unitat nacional i reconciliació a través de l’educació superior”, que té l’objectiu de crear una nova assignatura sobre la transformació de conflictes i la reconciliació per als estudiants universitaris, a partir de 2018. Una societat assolada per un conflicte ètnic tan perllongat hauria de fer de l’educació la seva principal prioritat en el procés de reconciliació.

D’acord amb l’informe sobre competitivitat global del Fòrum Econòmic Mundial,⁹ Sri Lanka és una de les poques nacions del sud d’Àsia que ha passat d’una economia impulsada pels factors a una economia impulsada per l’eficiència. En consolidar-se com un país de renda baixa-mitjana, el principal problema socioeconòmic serà mantenir un creixement econòmic estable i capitalitzar la construcció de la pau, de manera que es transformi una societat de conflicte en una societat dominada per la convivència pacífica, a fi de consolidar una identitat comuna entre tots els grups ètnics de l’illa. Sense estabilitat social, el país hauria d’afrontar les conseqüències indirectes que tenen per a la seva economia determinats esdeveniments, com el recent esclat de violència comunitària a Kandy.¹⁰ L’afany per una veritable reconciliació és essencial i requereix que els futurs governs continuïn amb la política introduïda per l’actual. D’altra banda, per seguir endavant amb una política coherent, caldria donar el mandat corresponent a una institució independent i políticament imparcial. Malgrat que cal el suport polític per implementar les polítiques recomanades, es podria crear una institució administrativa dotada d’un marc sòlid i blindat per evitar interferències polítiques innecessàries i canvis en les polítiques aplicades.

“ Sri Lanka encara no ha aconseguit introduir a les escoles, les universitats i altres centres

educatiu l'educació per la pau, la dignitat global i el significat de la reconciliació ”

Actualment, la tasca de la reconciliació s'ha dividit entre un Ministeri i diversos funcionaris d'alt nivell. El mecanisme de reconciliació del govern ha estat impulsat, principalment, pel president,¹¹ el primer ministre¹² i l'expresidenta de Sri Lanka¹³ i els governs successius han impulsat relats diferents, que es posen de manifest quan l'un dóna suport a un sistema de tribunals híbrid, que combini jutges del país i de l'estranger, mentre que l'altre s'oposa a aquest procés. En aquest context, desenvolupar un consens entre els polítics és essencial per treballar envers un enfocament holístic.

La identitat de Sri Lanka

Crear una identitat de Sri Lanka és essencial en el context de postguerra. A escala nacional, una enquesta d'opinió sobre la cohesió social, efectuada l'any 2007 pel centre Nacional de Recerca i Avaluació educativa de la Universitat de Colombo (taula 1), tenia l'objectiu d'escatir quina era la identitat predominant (la ciutadania o l'etnicitat) amb la qual s'identificaven els enquestats. Segons l'enquesta, entre les dues opcions, les persones d'ètnia singalesa tendien a identificar-se per la seva ciutadania (22,1%), mentre que els tàmls i els musulmans tendien a identificar-se pel seu grup ètnic (20,7% i 36,6%, respectivament). En tot cas, hi ha altres variacions, en funció de la pertinència a grups com els estudiants, els professors i els becaris.

Taula 1: Tipus d'autoidentificació dels singalesos, els tàmls i els musulmans (ciutadania i etnicitat)

Font: Wijetunge, 2007, p. 51-54 ¹⁴.

Malgrat que les dades d'aquest estudi no són suficients per fer-nos un judici clar sobre les actituds respecte de la identitat dominant, es posa en relleu la necessitat de millorar la integració.¹⁵ En l'actual context, és crucial que totes les parts interessades de la societat inverteixin els seus esforços a crear una identitat pròpia de Sri Lanka.

Caldria un enfocament holístic per avançar cap a una reconciliació veritable, a més d'abordar ràpidament les limitacions que frenen la reconciliació i desenvolupar un veritable procés de reconciliació que tingui resultats tangibles per a la societat de Sri Lanka de postguerra.

1. Informes sobre la reconciliació nacional (2011-2014), publicats pel Lakshman Kadirgamar Institute of International Relations and Strategic Studies.
2. *BBC News* (2015), "[Sri Lanka shift on civil war anniversary](#)".
3. *Indian Express* (2017), "Tamil leaders in Sri Lanka celebrate LTTE chief Prabhakaran's 63rd birthday anniversary".
4. Declaració de Justin Trudeau, primer ministre del Canadà, pel novè aniversari del final de la guerra a Sri Lanka (2018).
5. Informes sobre la reconciliació nacional (2011-2014), publicats pel Lakshman Kadirgamar Institute of International Relations and Strategic Studies.
6. El debat va tenir lloc al Lakshman Kadirgamar Institute, Sri Lanka.
7. Organització Interpeace.
8. Organització Goba Dignity.
9. Fòrum Econòmic Mundial, *Global Competitiveness Report* (2017).
10. Abeyagoonasekera (2018), *IPCS, Racism, Riots, and the Sri Lankan State*.
11. El Ministeri de la Integració i la Reconciliació Nacionals és el principal ministeri que depèn del president Sirisena.
12. Secretaria de Coordinació dels Mecanismes de Reconciliació, que depèn de l'oficina del primer ministre, Ranil Wickremesinghe.
13. L'expresidenta Chandrika Bandaranaike Kumaratunga presideix ara l'Oficina per la Unitat i la Reconciliació Nacionals (ONUR).

14. Wijetunge, S. (2007). *National Level Attitude Survey on Social Cohesion: Summary Report*. Colombo: NEREC, Universitat de Colombo.

15. Weerasinghe (2018), *Education: Towards Sustainable Peace and Shared economic Prosperity. Education empowerment and transformation*.

Fotografia : Sarvodaya Shramadana Movement.

© Generalitat de Catalunya

ARTICLES CENTRALS

La impossibilitat de la reconciliació a Bòsnia i Hercegovina

Daniel Eror

President de Youth for Peace

Sens dubte, la reconciliació és quelcom d'excepcional; la pau, també. Entendre la reconciliació només en funció d'un terme definit etimològicament ens portaria a acceptar-la com quelcom d'ordinari i habitual. Tanmateix, la reconciliació és molt més; significa quelcom més que *tornar a unir*: caldria considerar-la un procés complex que porta la societat des del *final de la guerra* fins a la *pau*. El *final de la guerra* és un punt en què finalitzen tots els conflictes violents, mentre que la *pau* és una realitat força oposada, consistent en l'absència de qualsevol tipus de violència. Per tant, posar fi al conflicte violent mitjançant un alto el foc, un tractat de pau o el sotmetiment de l'enemic condueix a una pau que és, només, una pau negativa. La reconciliació és un procés que podria transformar la pau negativa en una pau veritable, completa. D'aquesta manera, malgrat que es podria analitzar la reconciliació en el sentit de tornar a reunir dues persones, el present article se centrarà en la reconciliació com a fenomen social.

Per comprendre què és la reconciliació, és important entendre què no és. No es pot equiparar a la tolerància, pel seu caràcter passiu: "Et tolero, no vull desfer-me de tu, però no em fa res que algú altre ho faci". Passar temps amb *els de l'altra banda* és positiu i pot contribuir a la construcció de la pau, però no arriba a ser una reconciliació; en especial, si tot seguit tornem a les nostres bombolles de confort, sense cap canvi. Reconciliar no significa pas unir, ni significa esdevenir el mateix que l'altre ni, tampoc, deixar d'estar en conflicte; de fet, és legítim que hi hagi oposició, una percepció diferent de la realitat. D'altra banda, reconciliar tampoc no significa oblidar. Finalment, la

reconciliació no es circumscriu a un sistema jurídic, amb judicis veredictes o càstigs, malgrat que sí que hi pot tenir relació.

Entendre la reconciliació com un procés envers la pau és correcte. Tanmateix, és molt més complicat entendre-la com un procés fins a la pau, perquè defineix la reconciliació com una impossibilitat però, alhora, obre la porta a l'autèntica motivació per assolir una veritable pau. La reconciliació no hauria de ser un procés extern i col·lateral, sinó part de nosaltres, amb la participació activa de tothom, comprometent-s'hi, intentant viure-hi i viure-la. És l'única manera de reconèixer la impossibilitat de la reconciliació i de poder treballar per assolir l'impossible. En un àmbit molt personal, només estarem reconciliant si decidim d'una manera ferma i honesta que volem la pau amb els altres i la pau per als altres i si treballem activament per assolir aquest objectiu. Si considerem la reconciliació com quelcom d'ordinari, ens condemnem i condemnem la nostra comunitat al cercle viciós de la pau negativa i la violència oculta. La reconciliació no consisteix, doncs, a acceptar, sinó a emprendre; consisteix a ser valent, prendre riscos i estar preparats per sotmetre'ns al canvi, a acceptar que ens canviaran.

Normalment, la reconciliació té lloc entre dos o més bàndols. En el cas de Bòsnia i Hercegovina podem, fins i tot, parlar de tres bàndols, identificats com els grups ètnics bosnià, serbi i croat. En aquestes tres entitats hi té un paper molt important la filiació religiosa: la majoria de bosnians es declaren musulmans; la majoria de serbis, cristians ortodoxos; i la majoria de croates, catòlics. Des dels acords de Dayton de 1995, la convivència d'aquests grups a Bòsnia i Hercegovina es regeix per una pau negativa, amb el consegüent patiment de la població; malgrat l'absència de conflicte armat, els manca una pau veritable, una pau positiva.

“ Reconciliar no significa pas unir, ni significa esdevenir el mateix que l'altre ni, tampoc, deixar d'estar en conflicte ”

En aquest context, és obvi amb qui cal reconciliar-se, però també cal saber què va anar malament. La resposta s'amaga al darrere de, com a mínim, sis segles d'història. En aquest sentit, és molt difícil debatre sobre el passat i, encara més, buscar la veritat, de manera que em centraré només en l'actual projecció del passat. El cert és que cada un d'aquests tres grups considera que és o ha estat víctima d'un dels altres grups, si més no algun cop durant la història: cada grup ha estat perpetrador i culpable, almenys, una vegada. A més, d'acord amb la percepció actual, les fronteres d'aquests grups ètnics i religiosos són molt fluides, de manera que es ressusciten diferents imperis, regnes, estats, nacions o nacionalitats, amb tots els seus pecats passats, siguin atribuïts als bosnians, serbis o croats. Durant els últims sis segles s'han succeït els períodes de guerra i "absència de guerra", però en realitat mai no hi ha hagut un període de pau veritable. Mentre que els períodes de guerra van servir per treure la palestra tot l'odi i l'animositat, els períodes d'absència de guerra resultaven excel·lents per cultivar, desenvolupar i refer la càrrega negativa d'antuvi; i, cada vegada, d'una manera més obscura, terrible, sagnant i inhumana.

Ha arribat el moment de posar-hi fi? Per força! La civilització ha assolit una fase en què cal fer-ho. Des de la Segona Guerra Mundial s'han anat desenvolupant els estudis de pau, alhora que l'enfocament interdisciplinari del problema millora les oportunitats de reconciliació; tot això, en el context d'un món amb prou armes per destruir el planeta repetidament. Sobren, doncs, els arguments per abolir qualsevol tipus de guerra. Si entenem la reconciliació com un procés fins a la pau i que comporta prendre mesures, ens correspon la responsabilitat de ser actius i portar a terme la reconciliació a Bòsnia i Hercegovina.

Assolir la pau a Bòsnia i Hercegovina comporta un combat quixotesch constant contra els molins; o potser no. Si cal lluitar contra molins, és que hi ha quelcom que gira; i gira perquè hi ha vent. Segons un proverbi xinès, "quan bufa un vent de canvi, algunes persones construeixen murs i, d'altres, molins": és a dir, en lloc de lluitar contra els molins, podem construir-ne de nostres i aprofitar el mateix vent per induir un canvi.

“ A Bòsnia i Hercegovina, equiparar els bàndols equivaldria a deixar de presentar el teu grup com la principal víctima i l'altre, com el culpable ”

A cada bàndol li agrada considerar-se víctima d'un dels altres, en lloc de considerar-se tots víctimes de la guerra. En aquest sentit, equiparar els bàndols equivaldria a deixar de presentar el teu grup com la principal víctima i l'altre com el culpable. Tot intent d'acceptar la responsabilitat del teu grup s'enfronta a l'amenaçadora advertència següent: “No comparis les seves atrocitats amb les nostres”. Bòsnia i Hercegovina va patir centenars de petites guerres durant la dècada de 1990, a diferents llocs, amb diferents bàndols implicats i amb diferents objectius. Arreu del territori la història és diferent i, en funció de l'habitació i del període de la guerra, cada bàndol n'havia combatut un dels altres dos. Homicidis, tortures, violacions, exili, amenaces: tot això forma part de la memòria de cada habitant de Bòsnia i Hercegovina, directament o pels relats d'altres persones. El pes de la violència del passat carrega el present de por i desconfiança, generalment envers l'altre grup. La realitat és bloquejada en frases com “perdona però no oblidis” o “no podem deixar que ens torni a passar”: es considera els altres com una amenaça potencial; si no ara, en un futur pròxim.

A més, la neteja ètnica va fer que moltes comunitats esdevinguessin monoètniques, separades les unes de les altres, de manera que es generava un brou de cultiu immillorable per als relats nacionalistes; uns relats que representen els altres com malvats, éssers vinguts d'un altre món i amb mutacions genètiques, tirans evidents o infiltrats astuts que esperen l'oportunitat d'atacar. D'aquesta manera, es produeix una segregació òbvia en línia amb aquests relats, amb la consegüent deshumanització dels altres.

La salut mental també és un problema. A més del trauma de la guerra, les persones passen pel trauma de baixa intensitat de viure sota una pau negativa. L'apatia, combinada amb una indefensió apresada, elimina qualsevol motivació de canvi. El sistema polític tripartit només funciona com a catalitzador de la segregació i la

violència, de manera que no ajuda els individus a canviar les coses i transformar la pau negativa en una pau veritable.

Aquests problemes i obstacles per a la reconciliació són presents en altres parts del món; amb noms propis diferents, sí, però una història força similar al darrere. Si analitzem aquests fets, ens adonem que la reconciliació esdevé impossible. Alhora, si la situació no canvia, el futur ens portarà a més conflictes i més guerres. Per tant, tenim la responsabilitat d'actuar i crear una societat millor per als nostres fills.

“ La reconciliació no es farà tota sola, sinó que requereix acció i esforç. Comprendre i acceptar la impossibilitat de la reconciliació ens obligarà a traçar camins diferents i ser creatius ”

Es considera que els joves són els protagonistes més potents de la reconciliació: són prou valents per fer un pas endavant i intentar quelcom de diferent; no els importa fracassar; i sempre els queda prou motivació per tornar-ho a intentar. Entre els joves, l'esperança guanya la por i, malgrat que hagin sentit les històries dels seus pares, no han patit el trauma de la violència directa. Finalment, quan veuen els errors de les autoritats, sigui l'autoritat familiar o del grup ètnic o religiós, en alguns casos no dubtaran a desobeir-la o, fins i tot, enfrontar-s'hi. Així mateix, són prou creatius per dissenyar els seus “molins” i crear així un món millor.

Per bé que la reconciliació és necessària en diversos àmbits i amb diversos grups de persones, en el jovent de Bòsnia i Hercegovina hi té un context favorable. Si s'encoratja els joves a intentar quelcom que vagi més enllà de l'ordinari, ho faran; tenen curiositat i estan disposats a emprendre accions malgrat que la seva comunitat els n'intenti dissuadir. En fer-ho, descobreixen la banalitat d'aquesta prohibició i, al darrere de les cortines de la desconfiança, troben persones que els són molt semblants, amb els mateixos problemes, desitjos i pors; i hi tenen en comú la realitat dels joves. Una trobada d'aquest tipus, encara que pugui semblar banal, marca la diferència. D'altra

banda, saben com preguntar “per què?”, ja sigui pel seu pensament crític, per pura curiositat o només per un desig de desafiar els altres. Així, quan intenten respondre aquesta pregunta, “per què?”, entren en una dinàmica que els pot fer més forts i més savis; tot sols o amb ajuda, poden aprendre’n molt.

Els processos de reconciliació amb gent jove poden ser indirectes, consistents en passar temps junts, o bé directes, per mitjà d’activitats sobre el passat, la posada en comú de memòries doloroses i la recerca de la veritat. En tot cas, condueixen a la comprensió mútua, alhora que s’identifiquen les experiències personals amb els relats dels altres. En avançar pas a pas cap a la reconciliació, és vital identificar en l’altre la víctima del cercle viciós de l’odi i desconfiança, no pas el monstre que relataven els contes d’infantesa. Si un jove pot escoltar i comprendre l’altre bàndol, es genera un vincle, la qual cosa representa un pas de gegant cap a coexistència i la reconciliació.

Viure sense una pau veritable comporta patiment, de manera que aquesta pau hauria de ser l’objectiu a tothom. No obstant això, no n’hi ha prou amb considerar la pau com un mer objectiu. Per garantir una situació millor per a la propera generació tothom ha de treballar activament en la reconciliació: no arribarà tota sola, sinó que requereix acció i esforç. Comprendre i assumir la impossibilitat de la reconciliació ens obligarà a traçar camins diferents, ser imaginatius i creatius, construir “molins” nous. Quan lluitem per la pau, una pau més enllà d’allò ordinari, ens cal ser valents, estar preparats per fer un pas endavant, per transformar les coses i que les coses ens transformin, per reeixir, fracassar i tornar-ho a provar. Cal que hi creiem, que ho vivim; només llavors estarem preparats per a una veritable reconciliació. És difícil, certament, però val la pena.

Fotografia: Fotografia de l’exposició “Living on the Edge” de Marco Ansaloni i Angelo Attanasio, produïda per l’ICIP. Autor: Marco Ansaloni

© Generalitat de Catalunya

RECOMANEM

Materials i recursos d'interès recomanats per l'ICIP

Llibres

Bibliografia sobre reconciliació

La Biblioteca de l'ICIP disposa d'una gran varietat de títols que aborden la temàtica de la reconciliació i l'articulació de la convivència en els períodes de postconflicte.

En aquest enllaç trobareu una selecció de llibres sobre reconciliació, disponibles en préstec.

La Biblioteca, situada al carrer Tapineria 10, 1ra planta, de Barcelona, és un centre especialitzat en temes de cultura de pau, seguretat i conflictes. El fons de la biblioteca abasta els següents àmbits temàtics: Pau i Noviolència, conflictes armats, transformació i resolució de conflictes, dret i legislació internacional, ciència política, relacions internacionals, seguretat, desarmament, terrorisme, cooperació pel desenvolupament, moviments socials i polítiques mediambientals.

Vídeos

Seminari internacional “Experiències de reconciliació”

El passat 9 de maig l'ICIP i la fundació Konrad Adenauer Stiftung van organitzar el seminari internacional “Experiències reconciliació”, en el qual es van presentar diferents processos de reconciliació que s'han viscut després de conflictes violents, per exemple a Sud-àfrica, el País Basc, Ruanda, Nepal, Guatemala o Bòsnia.

Us oferim els [vídeos de les diferents sessions del seminari](#) al canal de l'ICIP a Youtube.

Exposició

Living on the Edge

L'exposició *Living on the Edge* és un projecte fotoperiodístic de Marco Ansaloni i Angelo Attanasio, produït per l'ICIP, que tracta sobre conflictes i reconciliació en ciutats dividides d'Europa.

El projecte consisteix en l'exposició fotogràfica i la projecció audiovisual d'un treball periodístic dut a terme a Belfast (Irlanda del Nord), Mitrovica (Kosovo), Mostar (Bòsnia i Hercegovina) i Nicòsia (Xipre).

Els conflictes que han viscut aquestes quatre ciutats han deixat una profunda empremta entre la seva gent. La població ha quedat dividida en dues parts gairebé aïllades. Malgrat el pes de la història i la divisió que encara marca el dia a dia de la ciutat, persones de totes dues bandes treballen per superar el passat i definir un futur comú més enllà de les diferències.

La mostra, que consta de 26 panells a doble cara, està pensada per ser instal·lada tant en espais interiors com exteriors. També inclou aquestes peces audiovisuals, que podeu veure al canal de l'ICIP a Youtube.

Web

ONUR

L'Oficina per a la Unitat Nacional i la Reconciliació (ONUR, per les seves sigles en anglès) és un organisme públic que sorgeix a partir de l'impuls del Govern de Sri Lanka l'any 2015. Aquesta oficina és responsable de formular i coordinar la implementació de les polítiques i programes per construir la unitat nacional i la reconciliació al país. En aquest sentit, aquest organisme és clau per a la construcció de pau i la creació de ponts entre els pobles de Sri Lanka.

L'ONUR articula les seves accions sobre vuit programes: Art i cultura per a la reconciliació; Celebrant la diversitat religiosa i cultural; Plans integrals de desenvolupament; Programes de transformació de conflictes; Iniciatives del sector educatiu; Unitat per a la gestió de conflictes; Iniciatives sobre llengües; i

Desenvolupament de condicions de vida.

En aquest lloc web és possible trobar diferents recursos multimèdia que documenten les iniciatives i accions d'incidència desenvolupades per l'ONUR. D'aquesta manera, a través de fotos, vídeos o podcasts, l'ONUR permet a l'internauta aproximar-se tant als elements conceptuals que guien l'entitat, com a les activitats que s'impulsen en relació als programes. Finalment, val la pena ressaltar que des de l'ONUR també es va llançar el diari "Samagiya", que significa "Unitat", que es publica cada tres mesos i serveix com a espai de reflexió i debat, i com a mecanisme d'informació sobre les activitats de l'oficina.

Documental

Forgive – Don't Forget

El documental *Forgive – Don't Forget* aborda la connexió entre dues cultures molt diferents i la importància de la memòria. En el context del final de la Segona Guerra Mundial, quan el Japó es va rendir als EUA, un alt nombre d'espases japoneses van ser confiscades i portades als Estats Units. Aquestes espases, considerades aleshores com un símbol bèl·lic i d'agressió en un dels conflictes internacionals amb més víctimes de la història de la humanitat, també tenen profunds significats històrics, socials i espirituals en la cultura japonesa. En aquest sentit, amb l'objectiu de comprendre millor els esdeveniments ocorreguts en aquest context, explorar les perspectives dels actors i construir un pont entre les cultures en el present, un cineasta nord-americà intenta tornar una d'aquestes espases lliurades al seu amo original.

Campanya

Cartes per a la reconciliació

En la cimera dels Premis Nobels de Pau celebrada a Bogotà (Colòmbia) el febrer de 2017, sorgeix la campanya *Cartes per a la Reconciliació*, després que Leonardo Párraga, de la Fundació BogotArt, i Cristian Palacios, de la Fundació Jóvenes para Jóvenes, van conversar amb Kailash Satyarthi, guardonat l'any 2014. En la breu xerrada, el premiat va comentar que per Sant Valentí s'escriuen moltes cartes d'amor als qui estimem però, alhora, les persones amb més necessitat, com poden ser els refugiats, queden en l'oblit. Satyarthi va dir aleshores que volia compartir el seu amor amb aquells que més

necessitaven una veu d'ànim.

Leonardo i Cristian van adaptar la campanya al context colombià per enviar cartes de suport i benvinguda als excombatents de les FARC, i crear així un nou canal de comunicació amb la societat civil i començar a reduir les tensions del passat. Sobre això, Párraga comenta: "En un país amb tanta polarització, amb una societat dividida, és important buscar símbols que ens puguin unir, que ens ajudin a trobar un terreny comú on tots puguem col·laborar i les nostres accions tinguin un significat positiu, on enlloc de separar-nos puguem trobar espais per sumar des del nostre esforç personal."

La iniciativa es va desenvolupar en diferents ciutats del país com ara Cali, Manizales, Medellín, Barranquilla i Bogotá. La campanya pretenia recol·lectar 6.900 cartes, per poder lliurar a cadascun dels excombatents.

Conferència

"Recognition, Reparation and Reconciliation"

Del 5 al 8 de desembre de 2018 tindrà lloc a la Universitat de Stellenbosch (Sud-àfrica) la conferència "Recognition, Reparation and Reconciliation", organitzada per aquest centre universitari i el Centre Australià de Drets Humans de la Universitat de New South Wale. L'objectiu principal que es proposa és generar un debat sobre la comprensió del passat traumàtic des d'una perspectiva multidisciplinària, tenint en compte les repercussions intergeneracionals d'aquest fenomen. Així mateix, es pretén contribuir a la generació de nous coneixements en aquesta àrea d'investigació fent referència a la perspectiva comparada i a la creació d'un arxiu que compregui la memòria i els passats traumàtics transnacionals i interculturals.

Els punts de partida de la discussió seran principalment l'escenari polític convuls i les lluites intergeneracionals que es presenten a Sud-àfrica, així com els debats que es desenvolupen a Austràlia sobre les dificultats de la Constitució per garantir el ple gaudi efectiu dels drets dels pobles aborígens. No obstant això, la conferència tindrà un caràcter transnacional i les discussions no es limitaran a Sud-àfrica i Austràlia. Al contrari, es presentaran algunes de les últimes investigacions en aquesta àrea i s'inclourà una perspectiva artística de la representació del trauma històric per mitjà d'expressions artístiques com el cinema, la fotografia, el teatre i les arts visuals.

TRIBUNA

L'any 68, un esdeveniment global

Jaime Pastor

Professor de Ciència Política de la UNED i editor de la revista Viento Sur

En el cinquantè aniversari de l'Esdeveniment que va significar l'any 68 tornen les interpretacions, per a tots els gustos. N'hi ha que tracten de reduir-lo únicament al que va passar a França, país que va ser sens dubte l'epicentre d'aquell any, ja que fou on la mobilització va arribar al seu zenit mitjançant la vaga general més massiva de la seva història. Amb tot, s'oblida la dimensió global que va tenir aquell any, sobretot si l'estenem a anys anteriors i posteriors en el que un creixent corrent de la historiografia ha definit com "els anys 68". N'hi ha també que es limiten a afirmar que es va tractar d'una mera rebel·lió juvenil i universitària oblidant que, si bé una nova generació estudiantil va ser protagonista de moltes de les revoltes en diferents llocs del món, també hi va haver una participació d'àmplies capes de la classe treballadora i d'altres generacions, no només a França sinó també a Itàlia i en altres punts. D'altres, en limiten l'abast a una revolta cultural, un fet innegable però que implica negar la dimensió profundament polític que va portar a qüestionar els règims aleshores dominants tant a França com a Txecoslovàquia, Mèxic, Itàlia i a d'altres països.

Més enllà del debat al voltant de les (re)interpretacions del 68, sembla ja difícil negar el lloc que ocupen a la història aquells "anys 68" com una "revolució en i del sistema-món", tal com sosté Immanuel Wallerstein. Perquè si bé és cert que aquelles revoltes no van culminar, ni tan sols a França, en revolucions triomfants, sí que es van viure com un moment històric de ruptura amb els consensos dominants de llavors entre i dins dels dos grans blocs –l'occidental i el soviètic–; i això enmig del desafiament que els moviments antiimperialistes, amb el poble del Vietnam com a principal referent, estaven practicant davant la congelació de l'*statu quo* mundial per part de les dues superpotències. Va ser, en resum, com ho van definir Maurice Blanchot i Herbert

Marcuse, un “Gran Rebuig” de l’ordre global que s’havia anat instaurant des de finals de la Segona Guerra Mundial, que tornava a posar en el centre del debat la possibilitat de “canviar el món” i “transformar la vida”.

“ Més enllà de les (re)interpretacions del 68, sembla ja difícil negar el lloc que ocupen a la història aquells “anys 68” com una “revolució en i del sistema-món” ”

També es pot ressaltar la dimensió que va tenir en aquesta revolta global la crítica als grans partits de l’esquerra, tant la socialdemocràcia com, de forma més desigual, els partits comunistes occidentals, per considerar-los integrats al sistema i actuar com a “partits d’ordre” enfront a aquests moviments. Va ser aquest rebuig el que va generar la recerca d’una altra política i, amb això, la proliferació de noves organitzacions amb referents ideològics maoistes, trotskistes, consellistes o llibertaris que van apostar per projectes revolucionaris que creien possibles –i que van témer molts dels seus enemics. Tanmateix, molt aviat es van trobar amb una contraofensiva des de dalt que va tenir els seus inicis en el cop d’estat de Pinochet el setembre de 1973 i, després, en la derrota de la revolució portuguesa el novembre de 1975, que donaria pas a la llarga onada neoliberal en la qual encara estem immersos arran de l’esgotament del cicle d’expansió econòmica de la postguerra.

És per tant necessari recordar la commoció global que va significar aquell Esdeveniment i la centralitat que va tenir el Maig-Juny francès dins d’aquest, però sense subestimar la rellevància de la primavera txecoslovaca (que lluitava per una democràcia socialista), el setembre mexicà (que es va enfrontar a “la dictadura perfecta” del PRI), el “maig rampant” italià (enfrontat a l’“estratègia de la tensió” de l’Estat) o la confluència entre el moviment pels drets civils, el moviment estudiantil i el de rebuig de la guerra del Vietnam que va tenir lloc als EUA. En tots aquests indrets i en molts més van confluïr trets comuns: l’“alliberament de la paraula” (Michel de Certeau), les pràctiques assembleàries, l’ocupació dels carrers i en molts casos dels llocs de

treball i d'estudi, l'assaig d'experiències comunitàries alternatives, l'enorme creativitat en àmbits molt diferents,...; la conformació, en definitiva, d'una subjectivitat rebel i antiautoritària compartida.

“ La fractura i el subsòl oberts pel 68 van crear el marc adequat per a la irrupció dels nous moviments socials, com el feminisme i l'ecologisme ”

Centrant-me més en el cas de França, va ser en aquest país on tots aquests trets es van manifestar de forma més extensa i massiva, si bé no van arribar a assolir prou força per conduir, almenys, a la caiguda del règim gaullista. Amb tot, al llarg del mes clau de maig i part de juny, sí que es van desenvolupar dues dimensions que, utilitzant les caracteritzacions de Boltanski i Chiapello, es poden definir com la “crítica social” i la “crítica artista” del capitalisme: la primera, anava dirigida a la denúncia del capitalisme com a font de misèria i de desigualtats, però també de l'egoisme; la segona, se centrava en el rebuig del sistema com a font de desencant i d'opressió en les diferents esferes de la societat i de la vida quotidiana. En resum, apuntaven a la crítica de l'explotació i de l'alienació, per anar més enllà del compromís fordista-keynesià en aquell temps hegemònic i de l'“alliberament” a través del consum, i reivindicar una autonomia al voltant d'un “nosaltres” (que aleshores era encara masculista) davant l'heteronomia sistèmica.

Van ser la fractura i el subsòl (Edgar Morin) oberts pel 68 – malgrat la seva derrota política (amb les consegüents frustracions, desesperacions i cooptacions pel sistema de molts dels seus protagonistes)- els que van crear el marc adequat per a la irrupció dels anomenats convencionalment “nous moviments socials”. Perquè, si bé no es pot qualificar aquell Esdeveniment de feminista, “sense el 68 no s'hagués produït el feminisme com a fenomen de masses”, ja que “va forçar una generació de dones a arreglar els seus comptes amb la política” (Lidia Cirillo), portant així a totes les seves conseqüències la fórmula “allò personal és polític”. El mateix podria dir-se de

l'ecologisme, basant-se en la crítica de l'urbanisme capitalista i de la vida quotidiana, de la qual Henri Lefebvre en va ser pioner, així com en la denúncia de la societat de l'espectacle i de consum, procedent sobretot de la Internacional Situacionista. Un ecologisme que, especialment a Alemanya i la Gran Bretanya, es va fusionar amb un pacifisme radical, convertit en protagonista d'un potent moviment de rebuig de l'amenaça de guerra nuclear durant els anys 80 del segle passat.

“ Les brases del Maig del 68 es mantenen vives i continuen generant moviments potencialment antisistèmics que busquen fugir de l'ordre alineat ”

Tots aquests processos van ser seguits, encara que amb molta menor extensió i intensitat, per la societat espanyola d'aquells anys, especialment per la nova generació que va anar accedint a la universitat i als llocs de treball. Les particulars i dures condicions en les quals lluitàvem contra la dictadura franquista no van facilitar una explosió de la protesta similar a la que es va produir en països com França o Itàlia. Amb tot, des de 1965 s'havia desenvolupat un moviment estudiantil capaç d'acabar amb el sindicat vertical del règim i d'anar construint un sindicalisme democràtic que va comptar amb el suport de la majoria del món estudiantil. L'any 1968 va ser, precisament, la culminació de l'ascens d'un cicle de lluites que potser va tenir en el recital de Raimon, el 18 de maig a la Facultat de Ciències Polítiques i Econòmiques de Madrid, l'acte que més ha quedat en la memòria col·lectiva. Arribaria després l'augment d'una repressió que acabaria proclamant un estat d'excepció el gener de 1969, arran de l'assassinat pocs dies abans de l'estudiant Enrique Ruano, militant del Front d'Alliberament Popular, per la policia franquista. En la justificació d'aquestes mesures d'excepció l'aleshores ministre de Franco Manuel Fraga Iribarne no va ocultar el temor de l'efecte contagi quan va declarar que “és millor prevenir que curar, no ens esperarem a una jornada de maig perquè després sigui més difícil i més cara la solució”.

Avui, cinquanta anys després i més enllà de les trajectòries personals tan dispars dels qui formem part de la “generació del 68”, ens queda un llegat ben definit en aquestes paraules de Daniel Bensaïd: “El que interessa no són les cendres de Maig del 68, sinó les seves brases, les reaparicions dels possibles vençuts i rebutjats.” Unes brases que es mantenen vives en les onades de protestes que s’han anat succeint des d’aleshores i que continuen generant moviments potencialment antisistèmics que busquen, tal com es proposava en un Manifest publicat el 9 de maig de 1968 a França, “fugir per tots els mitjans d’un ordre alienat però tan fortament estructurat i integrat que la seva simple contestació sempre corre el risc de ser posada al seu servei”.

Fotografia : 31 de maig de 1968. Manifestació Gaulliste als carrers de Toulouse.

© Generalitat de Catalunya

TRIBUNA

Mèxic, la recerca irrenunciable

Carlos Manuel Juárez

Periodista

Eulalio Garza furga la terra amb les mans. La terra humida se li fica entre les ungles. Furga, furga, furga. Un tros de roba treu el cap. L'home, de seixanta anys, estira la roba i surt un embalum. El desfà a poc a poc; apareix una sandàlia negra, una mena de polo de color vermell amb ratlles blaves i blanques, un camisa texana de color clar cremada d'una banda i una brusa vermella amb cordons blancs.

L'Eulalio -assegut a la vora del forat d'un metre de profunditat- revisa el calçat. La terra enganxada al plàstic li ho impedeix.

-Què diu? -pregunta a Graciela Pérez en el moment en què li dona la sandàlia.

Ella, protegida amb guants mèdics, la neteja i respon:

-Titanio. Li resulta familiar?

-No, tan sols per contactar així... ja ho veu, que de sobte... -diu sense aparent sentit l'home.

-Què heu trobat? -pregunta Vicente Hernández a través d'un walkie-talkie.

-Només roba -contesta la dona.

L'Eulalio no s'aixeca, continua revisant la roba, busca algun senyal o etiqueta o una taca, observa el fons del forat. L'Eulalio busca una pista per trobar el seu fill o la filla de la Graciela o el fill de la Carmen o el marit de l'Antonia o el primogènit de la Daniela o alguna de les sis mil persones desaparegudes a Tamaulipas.

Tamaulipas és un estat de Mèxic en forma d'elefant, enganxat al Golf de Mèxic i els Estats Units d'Amèrica; un elefant de 80.249 km² de superfície, 420 quilòmetres de litoral amb el Golf de Mèxic, cinc aeroports internacionals i disset encreuaments fronterers. Aquí, fa aproximadament 490 anys, es va fundar la segona província de la Nueva España.

Aquí mateix, fa nou dècades, va néixer Juan N. Guerra, que va comandar un grup de contrabandistes que van vendre whisky als nord-americans, entre els quals hi havia Al Capone. En el segon lustre dels anys setanta, el grup es va convertir en una organització criminal que traficava droga amb regles clares: només els familiars podien ser caps, havien de portar una vida discreta, evitar la violència pública i mantenir amb diners la protecció de les autoritats nacionals, estatals i municipals. La societat els estimava o els temia. A partir dels anys vuitanta, el cap successor Juan García Ábrego va ascendir l'agrupació, només per sota del Càrtel de Guadalajara. Per equiparar-los en formes, Juan García va batejar el grup amb el nom de Càrtel del Golf. Després de la seva captura, un ex-mecànic va agafar les regnes del grup i, per equiparar-los en el fons, el líder hereu Osiel Cárdenas va portar regals de Nadal a nens pobres. El grup va estendre el seu control fins a Nuevo León, inclosa la capital, Monterrey. La societat els estimava, els respectava i els temia. Ser integrant del càrtel representava tenir un bon estatus social.

El 2003 va començar la violència. Aquell any, els càrtels del Golf i Sinaloa van lliurar una batalla de mort i terror a Nuevo Laredo. Els grups van lluitar pel control de la ciutat amb la duana més productiva del comerç exterior a l'Amèrica Llatina. Allà es van presentar els Zetas, el braç armat del Càrtel del Golf. El comando estava integrat per militars desertors que van ser entrenats en tàctiques de guerrilles per nord-americans i israelians. La batalla es va allargar durant més de trenta mesos. Els Zetas van cremar cases i comerços, van massacrar els seus presumptes rivals, van esquarterar persones, van sotmetre la població al terror, principalment amb la desaparició de persones. El 2006, Felipe Calderón Hinojosa, en prendre possessió com a president de Mèxic, va declarar la guerra al narcotràfic. La violència i el terror van augmentar progressivament fins al 2010. El Càrtel del Golf i els Zetas van fer el que sabien fer: la guerra.

“ El 2003 va començar la violència a l'estat mexicà de Tamaulipas. Els càrtels del Golf i Sinaloa van lliurar una batalla de mort i terror ”

La guerra es va iniciar aquí, on furga Eulalio Garza, a la regió Ribereña, a menys d'un quilòmetre del mur fronterer que separa Mèxic i els Estats Units. Durant moltes dècades, sobre la seva superfície semiàrida, els texans es van divertir als ranxos cinegètics, el bestiar va produir dividends igual que l'agricultura i Petróleos Mexicanos (Pemex) va extreure hidrocarburs. Una altra activitat distintiva de la zona era, i és, el tràfic de droga i de persones.

A la Ribereña, la pau és només un record, un desig. El 22 de febrer de 2010, els Zetas es van enfrontar al Càrtel del Golf. Desenes d'homes van començar a fer la guerra. Quan hi van intervenir les Forces Armades, els delinqüents ja havien assassinat, segrestat i fet desaparèixer dones i homes estudiants, joves professionals, mares, pares, avis. "Aquí és molt estrany que els que tenim desapareguts només en tinguem un; tots tenim més d'un desaparegut, familiars, nebots, oncles o cosins. N'hi ha molts, com a mínim cada un en tenim tres o quatre", explica la senyora Carmen.

La Carmen fa vuit anys que no sap res del seu fill, el mateix temps que fa que l'Antonia busca el seu espòs o que l'Olga Mayorga insisteix a revisar les fosses comunes per trobar el seu fill Diego Armando, el seu gendre Raúl i els seus amics Rubén i José Manuel.

L'Olga ha buscat durant quasi tres mil dies en la zona centre-nord de Tamaulipas. La tarda del dimecres 24 de febrer de 2010 va ser l'última vegada que va saber alguna cosa dels seus familiars. Els homes van desaparèixer a la carretera enmig d'enfrontaments. L'Olga va demanar ajuda als militars, però la hi van negar. Ella i els seus germans van recórrer els camins rurals, van trobar camionetes obertes, plenes de sang, roba abandonada, casquets de bala i el vehicle dels seus familiars. L'any 2010 va anar passant. A l'agost, 72 migrants van ser assassinats a San Fernando, el municipi on viu l'Olga. Les massacres de Nuevo León i Tamaulipas es van multiplicar. El Govern només va fer acte de presència per recollir els cossos. L'Olga va haver d'acceptar la possibilitat que el seu fill pogués ser mort i es va fer la primera prova d'ADN. Les caravanes de camionetes amb homes armats, els atacs amb cotxes bomba contra mitjans i autoritats, els segrestos de dones, l'arrasament de ranxos, ja eren fets habituals.

L'Olga va buscar fins que uns delinqüents van amenaçar la seva filla. El matí del 28 de febrer de 2011, les dones van demanar asil al Govern de Barack Obama al Pont Internacional de Matamoros. Van ser acceptades, però l'Olga va renunciar a la protecció per no haver d'abandonar la recerca. En aquest llarg camí per la frontera va conèixer la Miriam Rodríguez Martínez.

La Miriam era la líder d'un col·lectiu a San Fernando, un grup amb 600 casos de persones desaparegudes. La dona, que atenia un comerç i treballava a l'ajuntament, gestionava ajudes socials i sanitàries. El 10 de maig de 2017, la Miriam va aconseguir els diners per traslladar el cadàver de Jesús Emanuel a San Fernando. El jove havia estat assassinat el dimarts de la setmana anterior al sud de Mèxic i la seva família no tenia diners per pagar els serveis funeraris. La Miriam va avisar la funerària i després se'n va anar a dinar per celebrar el Dia de la Mare. Va arribar a casa seva de nit, va aparcar la camioneta i en va baixar i, en caminar, un sicari li va disparar dotze trets. La dona, de seixanta anys, va morir abans d'ingressar a l'hospital general.

“ El problema dels milers de desapareguts s'havia mantingut fora de la vida pública durant anys; el 2017 va començar a parlar-se'n als carrers i als mitjans ”

Quinze dies abans de l'assassinat, l'activista tamaulipeca havia parlat per WhatsApp amb una companya del col·lectiu. La Miriam va escriure: “Malgrat tant dolor, continuo creient en Déu i esperant-lo. I no penso parar. Només morta. Maleïts, no he pogut enterrar sencera la meva filla”.

Karen Alejandra Salinas Rodríguez era la filla a la qual la Miriam es refereix en el missatge. El gener del 2014, integrants del crim organitzat van segrestar la menor d'edat. La família va demanar un préstec al banc, va vendre el que va poder i va pagar el rescat. Els segrestadors mai no la van lliurar i els van fer dir que era morta. La mare va dedicar la seva vida a trobar-ne el cadàver i els culpables.

N'hi va haver prou amb nou mesos perquè la Miriam trobés un a un els assassins i les assassines. Un dia, al poblat de El Arenal –situat a la zona rural de San Fernando–, la Miriam va excavar fins que va trobar desenes d'ossos enterrats en fosses clandestines. Va trucar a personal de la Fiscalia perquè fes l'aixecament de les restes i les protegís. El Govern estatal va enviar els ossos a un laboratori de Washington. Els especialistes van rebre un trencaclosques de cossos: no en van poder completar ni un. Eren trossos de sis cossos amb les característiques genètiques d'un nen de dos anys, dones embarassades, homes joves i una menor d'edat: Karen Alejandra.

Miriam Rodríguez va enterrar la meitat de la seva filla i va continuar investigant durant tres anys. A partir de la fuga de 29 reus de la presó de Victoria, Tamaulipas, el dimecres 22 de març de 2017, la Miriam va començar a tenir por per la seva vida. El Govern li va donar el número de telèfon d'un policia. El divendres 14 d'abril –va explicar– va trucar-li 30 vegades i mai no li va respondre. La mare va demanar protecció a la subsecretària del Govern de Tamaulipas, Gloria Garza Jiménez. Ja morta, la funcionària ho va negar tot. Però la petició havia quedat enregistrada en un vídeo. Els governs de la república i estatal van organitzar un homenatge *post mortem* per expiar les irresponsabilitats.

“ “A Tamaulipas els que busquem els nostres desapareguts som pocs perquè hi ha molta por, estem desemparats” ”

Durant anys, el problema dels milers de persones desaparegudes s'havia mantingut fora de la vida pública a Tamaulipas. Al maig del 2017 va començar a parlar-se'n pels carrers, a publicar-se en els mitjans de comunicació, a exigir-se a les places públiques. El que dones i homes havien aconseguit en vuit mesos es va paralitzar. L'assassinat de la Miriam va frenar els pocs familiars que buscaven i en va aterrir milers.

Qui no es va aturar va ser Graciela Pérez Rodríguez. La dona, de quaranta-nou anys, busca la seva filla Milynali, els seus nebots José Arturo, Alexis i Aldo de Jesús i el seu germà Ignacio. Van ser segrestats pel crim organitzat el 14 d'agost de 2012. La família

viatjava en una camioneta de Texas a Tamuín, San Luis Potosí. En passar per El Mante, un municipi situat al sud-oest de Tamaulipas, van desaparèixer. Des d'aquell dia, la mare, la tia i la germana no han parat de buscar.

Graciela Pérez és la veu més potent i clara dels col·lectius de desapareguts a Tamaulipas. En sis anys de recerca ha fundat l'organització Ciencia Forense Ciudadana (CFC). Allà es va preparar per a la recerca prospectiva de camp, per enregistrar les troballes humanes en campaments de la delinqüència organitzada, per buscar per mitjà de la sang, de l'ADN, i va crear un registre i un banc de dades genètic ciutadà. "A Tamaulipas, els que busquem som els familiars de persones desaparegudes; som pocs perquè hi ha molta por; estem desemparats", diu l'activista reconeguda amb el *Tulipán de los Derechos Humanos*, un reconeixement atorgat pel Govern dels Països Baixos.

Tamaulipas és l'estat de Mèxic amb més desapareguts. El 18% de les persones no localitzades al país van ser vistes per última vegada en territori tamaulipenc. Aquí -veient el plànol numèric- hi ha hagut 139 Ayotzinapas¹. Els testimonis i els alts percentatges es magnifiquen en comptabilitzar els homicidis dolosos: 7.327 en los últims dotze anys. La Graciela, l'Eulalio, la Carmen, l'Antonia, l'Olga, els buscadors i les buscadores, reconeixen que en els registres oficials no hi ha tots els casos. Al cap de vuit anys d'haver-se iniciat el *conflicte armat*, la *guerra de baixa intensitat* o no convencional?, homes i dones no han denunciat la mort o la desaparició dels seus éssers estimats.

Just a la regió on l'Eulalio va furgar la terra amb les seves mans, el 16 d'abril de 2018 es va obrir el primer panteó forense "Units pels Record". L'Agència de Cooperació Alemanya i la Fundació d'Antropologia Forense de Guatemala participen en l'exhumació i anàlisis de cadàvers o restes humanes. Els familiars tenen l'esperança de trobar els seus fills, filles, pares, nets, dins de fosses; aquesta és la seva il·lusió. No esperen que l'Estat castigui els culpables. Elles i ells desitgen la pau de retrobar-se amb els seus éssers estimats, la mateixa que avui els dona la recerca irrenunciable.

1. El setembre de 2014, 43 estudiants de l'Escuela Normal Rural de Ayotzinapa (Iguala, Mèxic) van desaparèixer després d'enfrontaments violents amb la policia, nou persones més van resultar mortes i una trentena, ferides. Quatre anys després les famílies dels

estudiants continuen lluitant per trobar-ne els cossos, perquè surti a la llum la veritat i es faci justícia.

Fotografia : Autor: Carlos Manuel Juárez

© Generalitat de Catalunya

ENTREVISTA

Entrevista a Pastora Mira, coordinadora del Centro de Acercamiento de San Carlos, Colòmbia

Eugènia Riera

Institut Català Internacional per la Pau

Pastora Mira, coordinadora del Centro de Acercamiento, Reconciliación y Reparación de San Carlos, Colòmbia

San Carlos, un petit municipi colombià, va condensar durant anys l'horror de la guerra. Entre 1998 i 2005, 18.000 dels seus 25.000 habitants van fugir del poble. Es van comptabilitzar 1.250 homicidis, 33 matances, 210 desaparicions forçades i 12 víctimes de violència sexual. Ara, dècades després, els sancarlatins conviuen amb harmonia. Víctimes i victimaris comparteixen espais i recuperen la vida tranquil·la. La seva lluita per la memòria i la reconciliació ha estat exemplar, gràcies a la feina del Centre d'Acostament, Reconciliació i Reparació. En aquesta entrevista, conversem amb la seva coordinadora, Pastora Mira, víctima del conflicte i artífex de la convivència.

Com ha estat possible a San Carlos passar de l'horror de la guerra a la bona convivència?

On abans era impossible de transitar, on la vida es perdia per no res, ara la població està retornant i la convivència és harmònica entre uns i altres, malgrat les dificultats del dia a dia – econòmiques o d'una altra índole – però ja sense la violència sociopolítica que ens destrueix. S'ha fet molta feina entre tots, hi ha hagut compromisos per intentar en la mesura possible d'ajudar l'altre, per satisfer les necessitats bàsiques de tots, per acompanyar les víctimes del conflicte.

La reconciliació implica abordar el passat, desenvolupar una visió compartida del futur, trencar amb la cultura de la por i la desconfiança... aquests requisits s'han donat a San Carlos?

Totalment. La reconciliació és un conjunt d'accions que permet a uns i altres mirar-se als ulls i caminar junts. Però a més d'escoltar i poder mirar l'altre, la reconciliació també és pensar en la supervivència i generar condicions per fer-la possible, crear estratègies productives per a la comunitat; i participar en la reconstrucció de la memòria del que aquí va passar; tots, uns i altres, sense satanitzar ni alimentar odis ni revenges, sense morbositat, sinó al contrari, per evitar la repetició dels fets. La memòria s'ha d'afrontar amb tot el respecte cap a a l'altre, i així s'ha fet a San Carlos. Quan parlem de convivència harmònica al nostre poble és perquè s'han donat aquestes accions.

Ha estat possible construir un relat comú?

En conflictes tan llargs la memòria no es construeix d'un dia per l'altre; estem treballant per arribar a una memòria que sigui conforme i respectada per totes, i que permeti que els fets no es repeteixin de cara a les noves generacions.

En aquest camí han tingut la col·laboració de les autoritats nacionals?

Des del Centre Nacional de Memòria Històrica ens han acompanyat per documentar els fets i la historia del conflicte armat ha quedat recollida al llibre *San Carlos: memoria del éxodo de la guerra*. Però ha estat bàsicament un treball de la comunitat, una iniciativa ciutadana. Ja en els anys de la guerra ens vam mobilitzar per promoure accions que permetessin acabar amb el conflicte, i d'allà va sorgir el Centro de Acercamiento, Reconciliación y Reparación (CARE), que per a nosaltres ha estat un punt de trobada.

“ La reconciliació és un conjunt d'accions que permeten a uns i altres mirar-se als ulls i caminar junts, generar condicions per a la

supervivència i reconstruir la memòria ”

Vostè va ser una de les fundadores del CARE. La contribució de les víctimes del conflicte ha estat essencial per l'èxit de la reconciliació?

A les víctimes ens ha tocat portar el pes de la guerra i volem superar-la i millorar les condicions que la van generar. Per això és necessari abordar aquest camí i així jo vaig decidir fundar el CARE, un centre d'atenció i acompanyament a les víctimes, perquè ningú no se sentís exclòs, un centre també de consulta i documentació.

El centre està situat en la que durant la guerra es coneixia com la Caseta del Terror. Per què?

És un simbolisme, perquè no només cal transformar els imaginaris dels éssers humans i dignificar-los, sinó també els llocs, per poder avançar, generar confiança i fer passos cap a la reconciliació.

Aquests passos cap a la reconciliació han d'incloure el perdó?

Les víctimes hem de crear nosaltres mateixes les condicions de sanació que ens permetin perdonar, per poder alliberar-nos i seguir la vida endavant. A San Carlos hem avançat significativament en generar les possibilitats de poder retornar al municipi, de convida, de participar... Sens dubte és una experiència exitosa.

L'experiència de San Carlos es pot estendre a altres municipis?

Crec que sí. En la mesura que les comunitats van veient que una experiència és bona, es pot treballar. Nosaltres ens vam assegurar a una taula amb desmobilitzats de les FARC i hi va manar com a éssers humans, no com guerrers. El primer pas és entendre això. Aquí no venim amb cuirassa de guerrers ni com víctimes, sinó com humans, que de vegades ens equivoquem. I cadascú ha de reconèixer el seu error.

“ La guerra és un monstre que, per on passa, no mira si ataca nens, homes, dones... el monstre ataca indiscriminadament ”

Colòmbia viu una situació de postconflicte on la reconciliació i l'articulació de la convivència són reptes pendents. Creu que el país està prou preparat per fer-hi front?

Jo no puc parlar sobre el país i els seus 44 milions d'habitants, puc dir que hi ha llocs on s'ha avançat més, on nosaltres podem acompanyar i mostrar les rutes del que hem fet perquè puguem entrar en una altra fase del postconflicte. A San Carlos uns quants habitants vam decidir que era hora de canviar, que no podíem seguir amb la llei del talió.

Se sent orgullosa de la feina feta?

Portem dotze anys treballant, l'experiència és molt positiva i, més que orgullosa, em sento compromesa. Però encara tenim temes pendents. Com a víctimes estem a l'expectativa que comenci a funcionar la comissió de recerca de les persones desaparegudes. A San Carlos necessitem recuperar totes les persones desaparegudes. Des del CARE tenim identificades 210 desaparicions forçades, però la xifra pot ser superior perquè hi ha persones que no s'han apropiat al nostre centre. D'aquestes, s'ha aconseguit lliurar-ne amb dignitat als seus familiars 48, a partir dels acords de justícia i pau. Però totes les famílies tenen aquest dret. La guerra és un monstre que, per on passa, no mira si ataca nens, homes, dones... el monstre ataca indiscriminadament. Ara queda molta feina perquè es prengui consciència del que es va viure i no es torni a repetir.

Fotografia: Fotografia extreta del Centre d'Acostament, Reconciliació i Reparació de San Carlos, Colòmbia.

© Generalitat de Catalunya

SOBRE L'ICIP

Notícies d'actualitat, activitats i publicacions

ICIP

Institut Català Internacional per la Pau

Convocat el Premi ICIP Constructors de Pau 2018

Aquest mes de maig s'ha obert la convocatòria del Premi ICIP Constructors de Pau 2018, que enguany arriba a la vuitena edició.

Les persones interessades, físiques o jurídiques, poden presentar candidatures fins al divendres 6 de juliol. Per presentar candidatures cal omplir el formulari de sol·licitud i lliurar-lo presencialment o per servei postal al registre de l'ICIP (carrer Tapineria 10, 3ra planta, 08002 de Barcelona) o a qualsevol altre registre de l'administració pública. El formulari de sol·licitud també es pot obtenir a través del web de tràmits de la Generalitat.

El Premi ICIP Constructors de Pau va néixer el 2011 i té la finalitat de guardonar i reconèixer públicament a persones, entitats o institucions que han treballat i han contribuït de manera destacada i dilatada en el foment i la construcció de la pau. El guardó el concedeix la Junta de Govern de l'ICIP i consisteix en un reconeixement públic, una escultura creada pel Premi Nobel de la Pau, artista i activista Adolfo Pérez Esquivel, anomenada *Porta del Sol*, i una dotació econòmica de 4.000 euros. El lliurament del premi té lloc anualment en una cerimònia institucional al Parlament de Catalunya.

En anteriors edicions han estat guardonats amb el Premi ICIP Constructors de Pau l'activista Arcadi Oliveres (2017), l'ONG Brigades Internacionals de Pau (2106), el pare caputxí Joan Botam (2015), l'organització WILPF (2014), l'exgeneral Jovan Divjak (2013),

les Mares de Soacha (2012), i la lluita d'objectors i insubmisos simbolitzats en Pepe Beunza (2011). L'any 2011 també es va guardonar amb una edició extraordinària del premi el Parlament de Catalunya.

Trobada de joves de Hip-hop per la Pau

El dijous 29 de juny tindrà lloc a l'Ateneu L'Harmonia de Barcelona la Trobada de joves de Hip-hop per la Pau, que vol fomentar la reflexió i l'intercanvi d'experiències en la prevenció de violències en diferents contextos. Hi participaran els joves rapers La StrawMc (El Salvador), MC Ko-co (Hondures), Diana Avella (Colòmbia) i Leonard Rentería (Colòmbia). La trobada també inclou la xerrada "Rapejar contra les violències", un taller de graffiti a càrrec de Llobregat Block Party, un showcase amb Fetiche i Tribade i una sessió de micro obert.

La trobada l'organitzen l'ICIP, l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament i Versemblant. Compta amb la col·laboració de l'Ateneu L'Harmonia, l'Agència Catalana de Joventut i l'Ajuntament de Barcelona.

Prèviament, el dijous 28 de juny a les 9,30h, els mateixos joves rapers protagonitzaran una taula rodona al Casal de Barri Pou de la Figuera per debatre sobre el hip-hop com a eina de prevenció de les violències i la construcció de la pau.

Últimes publicacions

- La defensa civil noviolenta, de Gene Sharp. Publicat en català per l'ICIP i Líniazero edicions dins la col·lecció "Eines de pau, seguretat i justícia". Disponible en format pdf i ePub.

- El perdón y la reconciliación en la convivencia cívica, de Xabier Etxeberria. Publicat per l'ICIP i Líniazero edicions dins la col·lecció "Eines de pau, seguretat i justícia". Disponible en format pdf i ePub.

- El model basc de desarmament. Lliçons apreses d'un procés innovador. Informe del Fòrum Social Permanent publicat en català per l'ICIP.

- Desmilitaritzar l'educació. Via essencial per aconseguir un món més pacífic. ICIP Policy Paper de Ainhoa Ruiz Benedicto.

- *Informe Anual d'Activitats - Memòria ICIP 2017*. Recull de la tasca desenvolupada per l'Institut al llarg del 2017.

- *Los retos de gestión de las violencias directas no políticas y la construcción de la paz*. ICIP Research dirigit per Rafael Grasa.

© Generalitat de Catalunya